ÅRGANG 22

MILJØKRIM

02 // DESEMBER 2019

ØKOKRIM

Politioverbetjent Heidi Nordahl Karterud / s. 18

På tilsyn med «havets voktere»

Politiadvokat 2 Johan Strand Moldestad / s. 29

Føretaksstraff mot morselskap

Politiadvokat 2 Elisabeth Rasta / s. 56

Replikk til advokat Thomas Skjelbreds artikkel i Miljøkrim nr 1/2019

INTERVJU MED POLITIOVERBETJENT SJUR STAVA / s. 5

– Kompetanse er mest nyttig når den deles

Foto: Henrik Johansen

Miljøkrim 2/2019

Miljøkrim er et fagblad som inneholder aktuelle artikler om miljøkriminalitet. Hovedområdene er natur, forurensing, arbeidsmiljø, kunst, kulturminner og dyrevelferd. Det distribueres til politiet, påtalemyndigheten, domstolene, kommunene, naturoppsyn, miljø- og kulturminneforvaltningen, med flere. Bladet utgits to–tre ganger i året.

Ansvarlig utgiver:
Miljøkrimavdelingen ved ØKOKRIM

Utgitt: Desember 2019

Ansvarlig redaktør:
Førstestatsadvokat Hans Tore Høviskeland

Redaktør:
Politiadvokat Magnus Engh Juel
Redaksjon:
Politioverbetjent Kenneth Didriksen
Spesialett.forsker/biolog Joachim Schjolden
Teamkonsulent Heidi Charlotte Horn Talgø
Grafisk formgivning:
Mona Lisa Iversen

Språkvask:
Språkseksjonen ved Kripos

Opplag og trykk:
3500, Staples

Adresse:
Postboks 2096 Vika, NO-0125 Oslo

Besøksadresse:
C.J. Hambros plass 2 C, 0164 Oslo

Telefon: 23 29 10 00
Telefaks: 23 29 10 01
E-post: miljokrim.okokrim@politiet.no
Nettside: miljokrim.no
okokrim.no

Miljøkrimavdelingen ser positivt på bidrag fra leserne, både i form av artikler og bilder, men også innspill og forslag til tema.

Redaksjonen forbeholder seg retten til å redigere innsendte bidrag. Stoff kan bare gjengis etter tillatelse fra redaktøren og skal krediteres fagbladet Miljøkrim.

TRYKT I NORGE NO-430

SVANEMERKET

04

Sjur Stava i Sør-Vest politidistrikt:
– Kompetanse er mest nyttig når den deles

22

Blinkskudd av Henrik Johansen
Gulltjernmosen naturreservat, Spydeberg.

31

Politiadvokat Lars Fredrik Bråten:
Straffesak som normskapende arbeid

Innhold

Utgave **02/2019**

2 Innhold
3 Leder - Stortingsmeldingen om miljøkriminalitet
5 – Kompetanse er mest nyttig når den deles
9 Miljøkrim i grenseland
13 Turistfiske – næringsvei eller miljøkriminalitet?
16 Internasjonal aksjon mot ulovlig handel med truede arter – nettet som markedsplass
18 På tilsyn med «havets voktere»
20 Ubetydelig forurensning, overtredelsesgebyr og kommunikasjon
22 Blinkskudd
24 På høy tid å stanse
27 Verdens frieste skole på elevens egen risiko?
29 Veireno-saka – føretaksstraff mot morselskap
31 Straffesak som normskapende arbeid
36 Utenlandske arbeidstakere har høyest risiko for å omkomme på jobb
39 Ringer til besvær
41 Kulturminnekriminalitet på Dovrefjell – føretak bøtelagt
43 Aktuelle dommer og forelegg
47 Vedtatte forelegg
48 Idømmelse av saksomkostninger ved domfellelse – når, hvordan og ikke minst, hvorfor?
52 «Oppdretterne til egen vinning (...)»
56 Replikk til advokat Thomas Skjelbreds artikkel i Miljøkrim nr 1/2019
59 Skal det være forskjell på miljøkriminelle i ulike land?
60 Hvorfor European Network for Prosecutors for the Environment (ENPE)?
62 Vesentlighet som straffbarhets vilkår på miljøområdet
66 Lovendringer
67 Maria Bache Dahl
68 Jakt på Apollosommerfugl

Leder

Ansvarlig redaktør **Hans Tore Høviskeland**

Stortingsmeldingen om miljøkriminalitet

Regjeringen arbeider nå med stortingsmeldingen om miljøkriminalitet. Det fremgår av Granavoldenplattformen (de politiske målene som Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti vedtok for regjeringssamarbeidet) at Regjeringen ønsker å «legge fram en strategi om styrking av innsatsen mot miljøkriminalitet både nasjonalt og internasjonalt».

Dette er viktig – både for å forebygge og bekjempe miljøkriminalitet internasjonalt og nasjonalt – og for å sette miljøkriminalitet på dagsorden.

Resultatet av denne strategien ser vi allerede ved at Stortinget i vår hevet strafferammen for grove overtredelser i naturmangfoldloven og svalbardmiljøloven fra tre til fem år. Tidligere er strafferammen for ulovlig handel med truede arter hevet fra seks måneder til tre år. Ved å heve strafferammene for miljøkriminalitet gir Regjeringen et tydelig signal om hvor alvorlig denne typen lovbrudd som rammer menneskers helse, natur og miljø, er.

Men heving av strafferammen i noen viktige miljølover er bare begynnelsen. Vi ser til stadighet at bekjempelsen av miljøkriminalitet må styrkes, sist i Brennpunkt-dokumentaren Søppelsmuglerne.

Norge har gjennomgående et godt miljøregelverk og velfungerende regler for å bekjempe miljøkriminalitet, selv om det på noen områder er behov for endringer. Til tross for et godt regelverk og et mangfold av gode rapporter, instrukser og rundskriv om hvordan bekjempelsen bør være, har ikke oppfølgingen vært like god. Her må først og fremst politikerne, politiet og påtalemyndigheten ta sitt ansvar.

Det er å håpe at stortingsmeldingen om miljøkriminalitet ikke blir nok et dokument med fagre ord og lovnader som legges i en skuff. Tilstrekkelig kompetanse hos politiet og påtalemyndigheten er også helt avgjørende. Sist, men ikke minst er det viktig at miljøkriminalitetssaker også prioriteres i form av tilstrekkelige ressurser, og jeg deler synet som NOU 2013:10 – *Naturens goder – om verdier av økosystemtjenester* generelt innleder med:

«*Verdens små og store økosystemer leverer tjenester som vi mennesker er helt avhengig av, men som vi ikke [alltid] erkjenner eller reflekterer over.*»

Jeg ser frem til stortingsmeldingen, som er planlagt å komme våren 2020!

> **«** **Norge har gjennomgående et godt miljøregelverk og gode regler for å bekjempe miljøkriminalitet**

« (…) arbeidsmiljø, havressurs, dyrevelferd og forurensing utgjør størstedelen av den anmeldte miljøkriminaliteten i Sør-Vest politidistrikt.

Tekst: Politioverbetjent **Kenneth Didriksen**, ØKOKRIM / Foto: **Thomas Sola / © Equinor**, **privat** og **Pixabay**
// kenneth.didriksen@politiet.no

Sjur Stava i Sør-Vest politidistrikt:

– Kompetanse er mest nyttig når den deles

– Vi som jobber med miljøsaker i Haugesund, er en del av Nordsjø- og miljøseksjonen i Sør-Vest politidistrikt. De fleste på seksjonen har kontor i Sandnes, og vi er to ansatte her på Haugalandet som primært jobber med saker som kommer fra nordfylket.

Sjur Stava, miljøpolitimann med erfaring både fra oppsynstjeneste i Trillemarka i Buskerud og fra arbeid som nasjonal miljøkoordinator i ØKOKRIM, forklarer hvordan miljøkrimarbeidet er organisert på sin nye arbeidsplass i Sør–Vest politidistrikt.

– I Sør-Vest har vi en egen Nordsjø- og miljøseksjon. Vi er som de fleste andre i politiet styrt av en intern trekkinstruks som setter rammer for hvilke saker vi har ansvar for. Enkelt sagt er seksjonens arbeidsområde miljø-, offshore-, fiskeri- og arbeidsmiljøsaker og andre spesielle saker som faller litt utenfor den vanlige politiboksen. Sakene vi har flest av i distriktet, er arbeidsmiljøsaker og saker knyttet til havressursloven.

Sjur forteller videre at de har et bra samarbeid med de andre tilsynsmyndighetene, og at det er en fast rutine at straffesaker blir sendt til tilsynsmyndigheten for uttalelse. I noen tilfeller før etterforskning blir iverksatt, men selvsagt alltid før en sak blir påtaleavgjort:

– Det tror jeg er veldig bra for kvaliteten på etterforskningen, sier han, som en oppfordring til andre distrikter som eventuelt ikke har den samme rutinen. Det er svært enkelt og går raskt å oversende saker digitalt. Altinn er en viktig forbedring som forhåpentligvis kan utvikles videre.

Sjur Stava forteller om en variert og spennende jobb med miljøsaker i Sør-Vest politidistrikt.

Sjur forteller videre at de har mange saker på koden «Havressurs»:

– Det skyldes at vi har veldig mange saker der det fiskes ulovlig med teiner. De fleste er saker med ukjent gjerningsperson. Sakene tar likevel tid da beslag skal håndteres. Nordsjø- og miljøseksjonen hadde i september en skrivebordsaksjon der vi intensivt behandlet totalt 110 saker som vi hadde liggende, i hovedsak om fiskeredskap. De fleste sakene fra sommerens aksjoner gjennomført av Fiskeridirektoratet og Kystvakten ble avgjort. Politiadvokat Lars Fredrik Bråten har for øvrig skrevet en artikkel om dette arbeidet som er tilgjengelig på Kilden på politiets intranett.

Vi behandler også dyrevelferdssaker, forteller Sjur. Han presiserer at Nordsjø- og miljøseksjonen på dette feltet kun behandler straffesaker som Mattilsynet anmelder:

– Vi jobber kun med tilsynssakene. Dyrevelferdssaker som anmeldes av andre, behandles av de geografiske driftsenhetene i distriktet.

Stava oppsummerer med å understreke at arbeidsmiljø, havressurs, dyrevelferd og

forurensing utgjør størstedelen av den anmeldte miljøkriminaliteten i Sør-Vest politidistrikt.

Navnet på seksjonen du jobber på, forteller at den også har noe med Nordsjøen å gjøre?

– Sokkelansvaret, (Sør-Vest politidistrikt har etterforskningsbistands- og opplæringsansvar innen etterforskning for hele sokkelen) altså det at Sør-Vest politidistrikt har nasjonalt ansvar for etterforskningsbistand og opplæring innen etterforskning for hele sokkelener nok avgjørende for at seksjonen ble opprettholdt i sin nåværende form gjennom reformen. De fleste distriktene har nå som kjent felles Øko- og miljøseksjoner. Personlig er jeg svært glad for at vi ikke er sammen med Øko-seksjonen, til det er våre daglige saker for ulike.

> « Vi har et bra samarbeid med tilsynsmyndighetene.

Etter at jeg begynte å jobbe her i Haugesund, har jeg gjennomført offshore-kurs, fått godkjenning og vært ute på plattform i Nordsjøen. En del hendelser blir rapportert inn til oss, men det er kun de alvorligste som gjør det nødvendig å reise offshore.

Sjur forteller at Nordsjø- og miljøseksjonen i Sør-Vest har to stillinger i Haugesund – én avsnittsleder og én etterforsker:

– For tiden er det jeg som er fungerende avsnittsleder, sier han, og peker på at de i nord må bli flinkere til å få ut informasjon om seksjonen og hva de gjør.

Jeg har vært her omtrent ett år og jobber nok ofte i min egen boble. Mange tror nok at vi for det meste arbeider med teinesaker og noen jaktgreier, men jeg kan trygt si at vi gjør ganske mye mer enn det.

Sjur trekker frem det gode samarbeidet internt på seksjonen, ukentlige morgenmøter via videolink og nesten daglige telefonsamtaler med kollegaer på Nordsjø- og miljøseksjonen i Sandnes. De har i perioder bidratt med kapasitet for å avlaste oss her i Haugesund.

I forrige utgave av Miljøkrim tok kollega Torleif Fresvik til orde for at miljøfaget i politiet må innarbeides som en del av politiets styringsverktøy for å bli rettmessig prioritert. Hvordan er dette i Sør-Vest politidistrikt?

– Ja, jeg så at han nevnte det som et mål å jobbe mot. Dette styringsverktøyet fokuserer meg bekjent på antall saker. Jeg og min kollega her i byen kunne lett ha produsert flere hundre enkle havresurssaker og dermed scoret bra på en slik måling hva angår antall saker, oppklaring

Thomas Sola / © Equinor

og saksbehandlingstid. Men det er vel ikke slik vi ønsker å jobbe?

Andre typer saker kan være ressurskrevende, ta månedsvis og bli løst med kvalitet i alle ledd, men uten at det tas ut tiltale. Riksadvokaten sier noe bra om dette i sitt rundskriv som jeg har hengt på veggen ved pulten: Kravet om høy kvalitet er med andre ord en innsatsforpliktelse, ikke en resultatforpliktelse.

Men vi bør vel ha en form for styring?

– Dette er ikke svart-hvitt, så jeg vil ikke si at det er en dårlig ide, men vi kan ikke ha et jag etter å løse flest mulig saker på kortest mulig tid. Det er ganske uforutsigbart det vi driver med, så vi må kunne ta høyde for at vi løser færre antall saker en periode uten at det er ensbetydende med mindre effektivitet og dårlig arbeid. Som eksempel vil en alvorlig arbeidsulykke med dødsfall og alvorlig skade – en sakstype som

Sjur utfordrer ØKOKRIM til i større grad å bruke KO:DE-basen for å dele kompetanse med resten av politinorge.

ifølge Riksadvokaten skal prioriteres – nødvendigvis binde opp store deler av tiden og kapasiteten vår. Da blir det mindre ressurser igjen til andre saker, særlig når vi kun er to personer som jobber her i Haugesund.

ØKOKRIM er politiets og påtalemyndighetens nasjonale organ med blant annet ekspertise på miljøkrimsaker. Hvilken rolle bør vi ha med tanke på politidistriktenes arbeid på dette feltet?

– ØKOKRIM spiller absolutt en viktig rolle i politidistriktenes arbeid med blant annet miljøsaker. Enheten etterforsker og påtaler egne saker som i mange tilfeller ikke ville fått nødvendig prioritet i distriktene. Spørsmålet må være hvor mye ØKOKRIM skal arbeide med egne saker, og hvor mye dere skal eller bør arbeide med metodeutvikling og fag. Jeg etterlyser mer stoff

> « **Det er ganske uforutsigbart det vi driver med.**

på fagfeltet miljø om det som kan være nyttig i det daglige politiarbeidet ute i det ganske land. Arbeidshverdagen til den jevne politimann og -kvinne er ganske ulikt ØKOKRIMs arbeid. Jeg utfordrer derfor ØKOKRIM til i større grad å ta i bruk kompetansebasen KO:DE og å utarbeide, og ikke minst kontinuerlig ajourføre, tiltakskort som kan gi etterforskere og patruljen god starthjelp i ulike typer saker. Det er klart at det vil kreve noen ressurser hos dere, men det vil etaten få igjen for ved at saker løses med bedre kvalitet. ØKOKRIMs kompetanse og erfaring blir først nyttig når den deles.

Hva mener du kan gjøres med det?

– Intranettets Kilden og kompetansebasen KO:DE er fantastiske hjelpemidler med et stort potensial. Disse ressursene må utnyttes mye bedre enn vi gjør nå. Det er først når vi har laget et produkt og lagt det ut på KO:DE, at arbeidet med å ajourføre og forbedre starter. På linje med annen software må også det som legges ut på KO:DE, stadig oppdateres.

Sjur forteller engasjert om hvordan de sentrale organene kan bistå distriktene med kompetanse på en måte som vil øke kvaliteten på arbeidet:

– Det er likevel viktig å huske at ikke alle distriktene er like godt skodd som Sør-Vest med eget avsnitt og dedikerte miljøkrimetterforskere og -jurister.. Jeg er sikker på at distriktet får mye igjen for det ved at alvorlige, men i politiøyne litt sære saker, løses på en best mulig måte.

Det nevnes ofte at fordelen med de nye politidistriktene er at de er så store og robuste, men flere har fortsatt ikke en egen miljøkrimkoordinator på plass i 100 % stilling, og enda mindre egne miljøkrimetterforskere og -jurister. Da blir miljøkrimsaker innen de ulike spesialfeltene etterforsket ved de geografiske driftsenhetene. I slike tilfeller blir de nevnte tiltakskortene særs viktige for en kvalitetsmessig forsvarlig behandling.

ØKOKRIM bør være en mer tilgjengelig ressurs for distriktene. Og la oss heller ikke glemme påtalesiden. Distriktene bør også ha tilgang til oversikter over relevante påtaleavgjørelser som forelegg og dommer på en mer strukturert måte.

Er etterretningsarbeid en del av Nordsjø- og miljøseksjonens ansvar?

– Godt spørsmål, svarer Sjur, og fortsetter med å fortelle at de ikke driver med etterretning utover det som tilfaller dem gjennom straffesaker, og informasjonsutveksling med tilsyn, men de har kontakt med etterretningsseksjonen både i Stavanger og i Haugesund. Nordsjø- og Miljøseksjonen har også god informasjonsutveksling med de ulike tilsynsmyndighetene.

Det er mye vi selv kunne gjort på det feltet, og det er jo også en del av reformarbeidet at vi skal drive mer kunnskapsstyrt. På den måten er etterretning viktig. Men det er begrenset hvor mange baller vi kan ha i lufta samtidig. Forebygging, etterforskning og etterretning – alt henger sammen med alt, og det skrives mye bra om det meste, det skrives mindre om hvem som skal gjøre hva. Vi driver først og fremst med etterforskning, ellers vil jo sakene hope seg opp. Vi MÅ få sakene unna og forhåpentligvis med tilstrekkelig kvalitet og kortest mulig saksbehandlingstid. Det er i seg selv krevende.

Nå har du både fartstid fra ØKOKRIM og fra lokalt arbeid fra ulike politidistrikter. Hva er ditt tips for å lykkes med miljøkrimarbeid i politiet?

– Det er flere momenter som må være på plass for å sikre god kvalitet i arbeidet, og dedikerte ressurser er helt grunnleggende – både på politi- og påtalesiden. Et aktivt og synlig særorgan som ikke kun tenker på egne saker, er viktig. Lokalt mener jeg det er bedre med noen få personer som er 100 % dedikert, enn mange som skal gjøre litt.

> « (...) det er bedre med noen få som er 100% dedikert, enn mange som skal gjøre litt (...)

Jeg vil avslutningsvis gjenta betydningen av egne jurister med erfaring fra og interesse for fagfeltet – det er veldig viktig! Sånn sett er det positivt at vi her i Sør-Vest har to politiadvokater med lang erfaring fra miljøkrimarbeid. På sikt bør det bli flere.

Tekst: Politioverbetjent **Kenneth Didriksen**, ØKOKRIM / Foto: **Pixabay** og **Politiet**
// kenneth.didriksen@politiet.no

> **Det gjelder å akseptere de gitte forholdene og innrette seg på en funksjonell måte**

Intervju med miljøkrimkoordinator Ernst Kristian Moe

Miljøkrim i grenseland

– Det er nok flest saker som gjelder fangst av kongekrabbe, altså overtredelse av havressursloven, forklarer Ernst Kristian Moe. Han er miljøkoordinator i Finnmark, vårt største politidistrikt, som forvalter betydelige naturressurser. Ernst Kristian forteller om hverdagen som miljøpolitimann i et fylke og politidistrikt som foruten enorme hav- og viddeområder også grenser til tre land: Sverige, Finland og Russland. Sistnevnte er også grense for Schengenområdet.

– Jeg begynte i politiet som midlertidig politikonstabel 1.mai 1991. Deretter gikk jeg Politiskolen og var ferdig utdannet i 1993. På høsten samme året ble jeg fast ansatt i gamle Vestfinnmark politidistrikt, med arbeidssted i Hammerfest, en by jeg har arbeidet i hele tiden frem til nå.

Ernst Kristian er en erfaren politimann med en variert bakgrunn. Han har tidligere jobbet på ordensavdelingen og på etterforskningsavdelingen, han er utdannet krimtekniker og har vært innom politiets overvåkningstjeneste, altså det gamle POT. Listen blir enda lenger når han også kan skilte med erfaring fra UP samt at han har vært operasjonsleder i Hammerfest.

Og nå bekjemper du miljøkriminalitet?

– Ja, jeg har arbeidet ved Øko- og miljøseksjonen siden 2012, og spesielt med miljø de to siste årene. Jeg har blant annet gjennomført Politihøgskolens utdanninger i både miljøfaget og fiskerikriminalitet.

Ernst Kristian forteller at det ved seksjonen hans er åtte ansatte med ansvar for å følge opp økonomi- og miljøsaker.

– Vi er åtte, inkludert leder og bistandsrevisor, sier han. Riktignok er politirevisorstillingen i Hammerfest ubesatt akkurat nå, så der mangler vi en kollega. Det har vært noe utfordrende å få kvalifiserte søkere til denne stillingen, sier han og forklarer at lønnen som tilbys, tydeligvis er for lav.

Ernst Kristian Moe

– Det er det vi har fått høre fra personer som har vist interesse for stillingen.

Hvilke saker jobber dere mest med?

– De vanligste økonomisakene gjelder underslag, manglende regnskapsføring og den slags, altså helt vanlige økosaker. På miljøfronten er det et stort tilfang av brudd på havressursloven og forskriftsbestemmelsene som er hjemlet i denne loven. Mange ulovligheter er knyttet til fangst av kongekrabbe. Den er lett tilgjengelig og gir stor fortjeneste, derfor er det mange som strekker lovverket noe langt, sier Ernst Kristian og forklarer om reglene for merking av teiner, ulovlige teiner og regulerte fredningssoner.

Men hva med vidda, der reguleres også naturressursene?

– Ja, der har vi delt saksansvaret. Det som vedrører reindriftsnæringen, ivaretas av reinpolitiet. Vi har ansvaret for miljøkrimsakene som går på naturressurser, kulturminneforvaltning og liknende. Nylig hadde vi også en sak om ulovlig uttak av sand, sier Ernst Kristian.

Og på avdelingsnivå, hvordan er saksansvaret delt der? Har man ansvar for hvert sitt fagområde?

– Både og. En annen etterforsker har ansvar for A-krimsaker, jeg har ansvar for miljøsaker, og vanlige økonomisaker fordeles jevnt på alle etterforskerne i avdelingen.

Ernst Kristian understreker at øko-miljø-avsnittet i Finnmark holder et høyt faglig nivå innenfor både økonomi og miljø.

– Avsnittet er todelt, med team i både Hammerfest og Vadsø. Dette fungerer bra, men det må jo tas hensyn til at avstanden til våre kolleger i Vadsø er 42 mil.

> « **Ernst Kristian forteller om mange saker om brudd på havressursloven.**

– Og påtale, altså politiadvokaten, er ikke lenger integrert i avsnittet, men har tilhold i et annet bygg her i Hammerfest. I Vadsø, derimot, befinner påtalejuristen seg syv mil unna etterforskerne – han jobber i Vardø. Det gjelder å akseptere de gitte forholdene og innrette seg på en funksjonell måte.

Er miljøetterforskerne beskyttet i arbeidet sitt, eller blir dere benyttet til alle typer saker?

– Jeg er ansatt som 100 prosent miljøkoordinator i Finnmark, men er ikke beskyttet i stillingen. Vi har saksansvar innenfor vårt fagfelt, men får også tildelt alle typer saker til etterforskning innenfor fagfeltet økonomi og miljø.

Hvordan kan et sentralt organ som ØKOKRIM bistå politidistriktene på best måte?

– ØKOKRIM arrangerer det årlige øko- og miljøseminaret for alle politidistriktene, det er bra, men jeg mener at de også kunne sett på muligheten for å være en større pådriver for opplæring og

kursing innenfor sine fagfelt, spesielt miljø.

– ØKOKRIM bistår i noen grad etterforskningen av større saker, det er jo ofte saker som distriktene hadde hatt problemer med å ta selv, sier Ernst Kristian og fremholder at ØKOKRIM også bistår konsultativt i enkeltsaker, ofte per telefon.

– I slike tilfeller har man en dialog med en fagperson hos ØKOKRIM, og man kan uten mer formaliteter diskutere konkrete problemstillinger. Det fungerer bra, og det er viktig med en lav terskel for å benytte en slik mulighet.

I forrige utgave av Miljøkrim etterlyste Torleif Fresvik en inkludering av miljøfaget i distriktets styringsdokumenter. Hvordan er dette i Finnmark?

– I Finnmark politidistrikt følger vi overordnede føringer fra POD og Riksadvokaten.

Ernst Kristian påpeker at miljø ikke er nevnt spesielt i styringsdokumentet, men understreker samtidig at det ikke er ensbetydende med at fagfeltet ikke er prioritert.

– Miljøkrimarbeidet vi utfører, er jo forankret i ledelsen, og jeg tror politimesteren er opptatt av at alle funksjonene i organisasjonen fungerer. Hun følger nok derfor godt med på hva som skjer, uten at det nødvendigvis fortelles direkte til oss, sier Ernst Kristian. Han nevner videre at i politimesterens prioriteringsskriv for 2020 vil økonomi- og arbeidslivskriminalitet, samt miljøkriminalitet, bli spesielt nevnt gjennom styringsdokumentet til politidistriktet.

I hvor stor grad samhandler miljøetterforskerne med de øvrige etterforskerne i distriktet ditt?

– I veldig stor grad, svarer Ernst Kristian. – Felles straffesaksinntak (FSI) orienterer meg om saker som er miljørelaterte, og ofte bes jeg om en vurdering av saken. På den måten har jeg mulighet til å holde meg orientert om sakstilfanget i politidistriktet.

Som miljøkoordinator har jeg også et etterforskningsansvar for miljøsaker i politidistriktet.

– Jeg har ikke selv mulighet til å etterforske alle saker, men kan bistå den enkelte etterforsker blant annet med oppbygging av avhørsmaler eller med innhenting av informasjon fra samarbeidende etater.

Utføres det noen form for miljøetterretning i Finnmark?

– Ja, i stor grad. Jeg har god kontakt og dialog med den etterretningsansvarlige i politidistriktet.

I 2019 har det vært et nært samarbeid mellom ØKOKRIM, politidistriktet, Statens naturoppsyn og Tolletaten om kjøretøy og personer som mistenkes for faunakriminalitet.

Du har jo skaffet deg erfaring fra mange ulike områder i løpet av din karriere. Hvordan tror du det virker inn på jobben som miljøkrimetterforsker og miljøkoordinator?

– Jeg tror uansett at all kompetanse er nyttig i det arbeidet man utfører. Sånn sett har jo jeg vært heldig og fått erfaring fra mange ulike avdelinger i politiet.

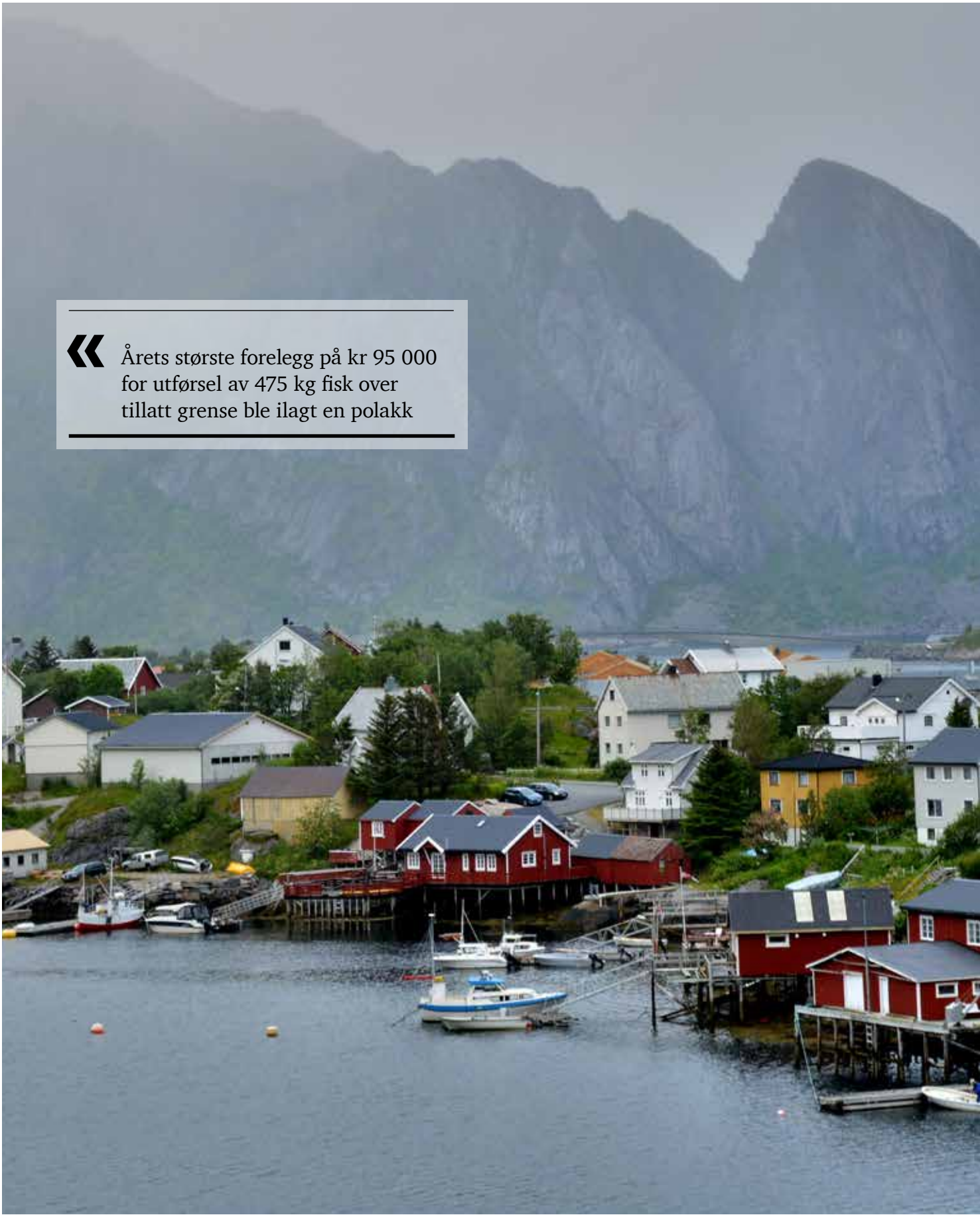

« Årets største forelegg på kr 95 000 for utførsel av 475 kg fisk over tillatt grense ble ilagt en polakk

Tekst: Politiinspektør **Thomas Eliassen Darell**, Finnmark politidistrikt. Foto: **Pixabay**
// thomas.aarell@politiet.no

Turistfiske – næringsvei eller miljøkriminalitet?

Langs hele kysten har det dukket opp en ny næringsvei. Turistfiske byr på nye kriminalitetsutfordringer.

Man kjøper gamle hus eller bygger nye rorbuer og kjøper inn båter med fiskeutstyr, fiskestenger og jukse. Så leier man ut huset, rommet og rorbua til utenlandske turister som kommer til Norge for å fiske, og spesielt til Nord-Norge. De som kommer, er først og fremst turister fra tidligere østblokkland, hovedsakelig fra Baltikum og Polen. Russere, tyskere og belgiere er også ivrige gjester. Kvoten for hva man lovlig kan ta med seg ut av landet, er 20 kg fisk eller fiskeprodukter. Om man bor og fisker hos en turistfiskeaktør som ikke er registrert, er grensen 10 kg.

Vi har sett stadig flere saker på dette feltet, og antall kilo fisk som stanses på grensen, har de senere årene økt. Frem til i år var straffenivået kr 100 i bot pr kg fisk over lovlig grense. De største sakene med mer enn 400 kg fisk over 20 kg-grensen ga da bøter på mer enn kr 40 000. Dette er saker som først oppstår på selve grenseovergangen, hvor tollbetjenter skriver anmeldelse, saken påtaleavgjøres straks, og boten betales av turisten på stedet. I år ble bøtenivået doblet av Riksadvokaten, slik at påtalepraksis nå er kr 8 000 i bot, og kr 200 pr kilo. Årets største forelegg på kr 95 000 for utførsel av 475 kg fisk over tillatt grense ble ilagt en polakk. Fisken er inndratt, og forelegget er vedtatt.

Med en stadig økende mengde fisk som tas på grensa, må man vurdere om regelverket virker etter sin hensikt, og om straffenivået er tilstrekkelig avskrekkende.

> **« Er det reelt sett snakk om turister eller snarere næringsaktører som henter fisk til salg på hjemmemarkedet?**

Turister eller næringsaktører?

Det er også grunn til å stille spørsmål ved hva noen skal med så mye fisk? Er det reelt sett snakk om turister eller snarere næringsaktører som henter fisk til salg på hjemmemarkedet? En fiskemiddag er på ca. 250g. Beslaget nevnt over utgjør da 1900 fiskemiddager eller det samme til middag hver dag i over 5 år. Prisen på torsk av god kvalitet er høy, og det er et betydelig profittpotensial her. Sett i lys av dette er det ikke usannsynlig at mange av de som kommer, ikke kommer for opplevelsens skyld alene, men også for å tjene penger i hjemlandet, og derfor tar en bevisst risiko.

Det samlede ressursuttaket er stort når man ser på næringen under ett. 20 kg pr turist er jo en grei mengde, og ikke så mye, tenker man kanskje, men i sum blir dette en betydelig mengde. Når vi vet at det stort sett kun er ryggfileten (loins) som tas med, blir rundfiskmengden stor. 20 kg ryggfilet utgjør 100 kg rundfisk, 200 kg ryggfilet utgjør 1000 kg rundfisk. Eller som i saken nevnt over: 2375 kg rundfisk. Til sammenligning er en fartøykvote på minste sjarkklasse 21 tonn, noe som utgjør 4 200 kg.

> « **Erfaringsmessig kan man legge til grunn at kun en liten del av overfisket blir stoppet på grensen.**

Dette viser at det som blir stoppet, utgjør betydelige mengder i det samlede ressursregnskapet. Erfaringsmessig kan man legge til grunn at kun en liten del av overfisket blir stoppet på grensen. Det er også verdt å være klar over at dersom den samme sjarkfiskeren feilrapporterer samme mengde, blir han ilagt inndragning for hele fangstverdien. Det er derfor viktig med en viss likhet i reaksjonsnivå her. For å bruke eksempelet over om polakken nok en gang, så er verdien på en fangst på 2 375 kg rundtorsk ca. kr 39 600 (16,7kr/kg jf. Råfisk-lagets minsteprisliste). Så kommer en bot på kr 20–30 000 i tillegg.

Tall fra Tollvesenet viser at i første halvår i år ble det beslaglagt 6 341 kg fisk ved grensepasseringsstedene i Troms og Finnmark. Det utgjør nesten 32 tonn rundfisk. Det tilsvarer hele torskekvoten til en sjark på 8–9 m og en fangstverdi på ca. kr 530 000. Utviklingen for hhv. 2017, 2018 og 2019 er 2 343 kg på 21 saker, 2 861 kg på 14 saker og 6 341 kg på 38 saker. Alle tall er for første halvår. Tendensen er klar, det er en sterk økning i saks- og beslagsmengde.

Å kaste så mye av fisken innebærer også et forferdelig ressurssløseri. Mye god mat kastes rett og slett i fjæra. Av denne grunn bør og må regelverket og oppfølgningen av denne aktiviteten endres og skjerpes.

Samtidig skal det ikke underslås at denne næringen langs kysten skaper kjærkomne arbeidsplasser og næringsaktivitet. Regelverket må derfor etter min vurdering ikke bli slik at næringen legges brakk. Men noe må gjøres for å redusere overfisket.

Hvordan skal man bedre regulere dette?

Det kan etter mitt skjønn legges til grunn at dagens regelverk ikke virker godt nok. Det er ikke straffbart å fiske masse, det er heller ikke straffbart å ta fisken med seg, men det er straffbart å ta den med seg ut av landet. Regelverket er utformet slik at det først er langt uti hendelsesforløpet at det straffbare forholdet oppstår. Det er uheldig. De som står nærmest til å påse at aktiviteten foregår etter regelverket, er utleierne. Næringens legitimitet avhenger av dem, og de må derfor innse sitt ansvar.

Etter min mening hadde det vært ønskelig med et regelverk som i sterkere grad ansvarliggjorde utleier. I dag er det litt vrient å ta utleier for medvirkning, selv om han må vite at matauken som finner sted, vil være over grensen på 20 kg. Når store mengder fisk skal vakuumpakkes og fryses, så vet utleier at dette kommer til å bli en straffbar utførsel. Å forfølge utleier er derfor kanskje det aller mest preventive, men det er utfordrende å gå tilbake på ham når det først er på grenseovergangene at man kan sette inn støtet mot overtrederen. Her kan det også nevnes at overtrederne gjerne passerer grensa sent på kvelden eller midt på natten for å unndra seg kontroll.

En annen problemstilling er at en del av ut-

Bildene er illustrasjonsfotoer

leierne selv er utlendinger som kjøper hus i små bygdesamfunn uten å registrere seg som næringsaktører i Norge. De reklamerer i hjemlandet om sitt tilbud og kanaliserer all omsetning via hjemlandets pengesystem, slik at aktiviteten ikke fremstår som næringsvirksomhet lokalt; man sier at man har «gjester hjemmefra». Å komme denne aktiviteten til livs krever ekstra årvåkenhet fra myndighetenes side, da man ikke kan se av offentlige registre at det foregår næringsvirksomhet på adressen. Myndighetene er avhengige av tips for å få kontroll på den svarte virksomheten.

Det som etter mitt syn bør gjøres, er å flytte grensen for det straffbare nærmere kaikanten – som ellers er vanlig innen fiskeri. Innførsle- og utførslereguleringslova er ment å ramme det grensekryssende elementet, så man må da hjemle regelverket i annen lovgivning. Man kunne sett for seg at utleier blir rapporteringspliktig for all fisk som tas opp, og må sende en fangstmelding for hver gjest til Fiskeridirektoratet ukentlig. Man kunne også sett for seg en merkeordning, hvor fisk som skal føres ut, må merkes og registreres i et register som gjør hver fisk sporbar tilbake til en utleier. Utleier gir turisten en kvittering på at fisken er lovlig fanget hos ham. Om man har fisket for mye, og dette ikke stemmer med rapporteringen, vil utleier måtte svare for det i tillegg til turisten.

Denne næringsaktiviteten er ennå i en startfase i mange kystsamfunn. Det er derfor viktig at regelverket utformes slik at man ivaretar ressursforvaltningshensynet og sikrer næringens legitimitet både lokalt og nasjonalt. Slik regelverket er bygd opp i dag, er jeg usikker på om det er tilfelle.

« Det er derfor viktig at regelverket utformes slik at man ivaretar ressursforvaltningshensynet og sikrer næringens legitimitet både lokalt og nasjonalt.

Tekst: politioverbetjent og nasjonal miljøkrimkoordinator **Tuva Brørby**, ØKOKRIM. Foto: **Interpol**
// tuva.brorby@politiet.no

Operasjon Thunderball

Internasjonal aksjon mot ulovlig handel med truede arter – nettet som markedsplass

I perioden 4.–30. juni 2019 koordinerte ØKOKRIM den norske deltagelsen i en aksjon initiert av INTERPOL og Verdens tollorganisasjon (WCO) – Operation Thunderball.

Aksjonen var en felles, verdensomspennende toll- og politioperasjon rettet mot kriminalitet knyttet til ulovlig handel med dyr, planter og tømmer i 109 land. Operation Thunderball er den tredje i en serie aksjoner rettet mot denne typen miljøkriminalitet, og aksjonen resulterte i beslag av store mengder beskyttet flora og fauna i land over hele verden.

Brokadehane.
Foto: Arshad Ameen, Wikipedia

Et av målene med en aksjon som Thunderball er å bekjempe de organiserte kriminelle nettverkene som profitterer på den ulovlige handelen med truede arter. Interpol skriver på sine nettsider, at kriminaliteten knyttet til denne ulovlige handelen har florert de siste årene, og anslår at den ulovlige handelen beløper seg til nærmere 20 milliarder USD globalt.[1] 1Kriminaliteten er også ofte koblet til annen kriminell virksomhet som dokumentfalsk, hvitvasking og korrupsjon. Aksjonen belyste også trenden med nettet som markedsplass for den ulovlige handelen.

Operasjonen var i stor grad etterretningsstyrt. Det gjorde det mulig å identifisere handelsruter og hotspots i forkant, og politi og tollmyndigheter beslagla alt fra levende dyr, som store kattedyr, primater og fugler, til marint dyreliv, tømmer og planter. I tillegg ble det beslaglagt ulike handelsvarer som skjønnhetsprodukter, matvarer, tradisjonelle medisiner og kunsthåndverk fra dyr og planter som det i utgangspunktet er ulovlig å handle med, fordi flere av artene står i fare for å bli utryddet.

1. https://www.interpol.int/Crimes/Environmental-crime/Wildlife-crime

Handelen med truede arter er i Norge regulert av forskrift om innførsel, utførsel, besittelse mv. av truede arter av vill fauna og flora – «CITES-forskriften», som er hjemlet i naturmangfoldloven. CITES (forkortelse for Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora), også kjent som Washington-konvensjonen, er en multilateral, internasjonal avtale mellom land for å kontrollere handelen med ville dyr og planter.

Medlemslandene har et system med krav til tillatelser og sertifikater ved eksport og import. Disse kan utstedes når visse betingelser er oppfylt, og skal garantere at omtalte varer er ervervet legalt. Det er Miljødirektoratet som har det overordnede ansvaret for å føre tilsyn med etterlevelse av loven, og Toll- og avgiftsdirektoratet har ansvar for grensekontrollen. Mattilsynet har ansvaret for regelverket for dyrevelferd i de tilfeller der gjelder levende dyr. Det er derfor nødvendig med et godt samarbeid med disse etatene når vi deltar i en slik internasjonal aksjon. Det er viktig å skape en felles forståelse av roller, ansvar og regelverk og utarbeide gode rutiner for håndtering av de sakene som avdekkes – også utover denne aksjonen.

Globalt ble det totalt rapportert inn følgende beslag

- 23 levende primater
- 30 store katter og store mengder dyredeler
- 440 støttenner og 545 kg elfenben
- 5 horn fra neshorn
- mer enn 4 300 fugler
- i underkant av 1500 levende krypdyr og nesten 10 000 levende skilpadder
- nesten 7 700 produktdeler fra alle arter, inkludert mer enn 30 kg viltkjøtt
- 2550 kubikkmeter tømmer (tilsvarer 74 lastebillass)
- mer enn 2 600 planter
- nærmere 10 000 marine produkter, som koraller, sjøhester, delfiner og haier

Bildet øverst: Handel med dyr er «big business» – her ble 4.100 skilpadder i en container fra Kasakhstan beslaglagt i Russland.

Bilde høyre kolonne: Mer enn 4.300 fugler ble beslaglagt.

Bilde venstre kolonne: Ulovlig handel med produkter fra store kattedyr ble avdekket på nett og beslaglagt av Guardia Civil i Spania.

Tekst: Politioverbetjent **Heidi Nordahl Karterud,** ØKOKRIM / Foto: Politioverbetjent **Nina Grotli Rønning,** ØKOKRIM**,** seniorrådgiver **Kjell Arild Tharaldsen,** Fiskeridirektoratet.
// heidi.nordahl.karterud@politiet.no

På tilsyn med «havets voktere»

Fiskeridirektoratet og andre offentlige kontrollorganer anmelder stadig overtredelser til ØKOKRIM basert på tilsyn og kontrollvirksomhet. Men hva går slike tilsyn egentlig ut på? Vi ble med Fiskeridirektoratet ut på tilsyn på et oppdrettsanlegg.

Hva sjekkes på tilsyn?

En solrik september morgen blir vi hentet med båt på kaia i Rørvik. Tilsynet starter med en tur ut på merdekanten. Å stå på merdekanten, kjenne vinden blåse og se laksen hoppe var noe annet enn en vanlig dag foran dataskjermen på kontoret. Inspektører fra Fiskeridirektoratet går fysisk rundt på merdekanten og sjekker alt av fortøyninger, notpose, flytekrage og ekstrautstyr som luseskjørt, fôrspreder, kamera, dødfiskoppsamler og rensefiskskjul. Deretter går turen tilbake til flåten. Under tilsynet sjekker Fiskeridirektoratet om lokaliteten fører avvik. De oppdager innimellom at oppdretterne krysser av for at alt er OK til tross for at det egentlig foreligger avvik. For å unngå dette er fysiske tilsyn og tilstedeværelse påkrevet. Anleggssertifikatene skal være i orden og avvik lukket før fisken kan settes ut.

> **«Fiskeridirektoratet sjekker at oppdretteren holder seg innenfor området den har fått tildelt ved at de noterer GPS-koordinatene ved fortøyning av flåte og merder.**

Det er et stort press på arealene utenfor kysten av Norge. Fiskeridirektoratet sjekker at oppdretteren holder seg innenfor området den har fått tildelt ved at de noterer GPS-koordinatene ved fortøyning av flåte og merder. Opplysningene vurderes opp mot tillatelsen for lokaliteten.

Oppdretter har plikt til å overvåke hvordan utslipp fra anleggene påvirker bunnforholdene. Overvåkningen skal foregå i henhold til NS-9410-Miljøovervåking av marine matfiskanlegg eller tilsvarende internasjonal standard eller anerkjent norm (FOR-2008-06-17-822). Norsk standard 9410 beskriver hvilke undersøkelser som skal gjennomføres. Miljøundersøkelsen skal gjennomføres på det tidspunktet i produksjonssyklusen det er størst belastning eller biomasse på lokaliteten. Undersøkelsen skal deretter gjennomføres med faste intervaller basert på resultatet fra forrige undersøkelse.

Reguleringer for å redusere rømningsrisiko

Inne på flåten går Fiskeridirektoratet gjennom

Faktaboks

Norsk oppdrett reguleres av akvakulturloven (LOV-2005-06-17-79). For å drive akvakultur kreves en akvakulturtillatelse som skal være registrert i akvakulturregisteret. Driften må være miljømessig forsvarlig og i samsvar med diverse krav (akvakulturloven 2005). Langs norskekysten er det ifølge Fiskeridirektoratet ca. 600 lokaliteter, og alle skal følges opp. Mattilsynet og Fiskeridirektoratet deler oppgaven mellom seg. Mattilsynet har blant annet fokus på fiskehelse og fiskevelferd, som vannkvalitet, fisketetthet, lakselus og infeksjonssykdommer. Fiskeridirektoratets hovedoppgaver ved tilsyn er å hindre rømning av fisk, innrapportere biomassedata og påse at anleggssertifikater og tillatelser er i orden.

bedriftens systemer for å påse at den overholder kravene som lovgivning og tillatelse stiller. Inspektørene ser blant annet på tilstanden til notposen og fiskens atferd gjennom undervannskamera.

Den største risikoen ved et oppdrettsanlegg er rømning, og det er det Fiskeridirektoratet i hovedsak prøver å forebygge gjennom tilsyn. Da NYTEK-forskriften (FOR-2011-08-16-849) kom i 2012, stilte den strengere krav til forsvarlig teknisk standard på anleggene, for på den måten å redusere rømning. Forskriften påla alle bedrifter å ha anleggssertifikater på lokalitetene sine. Disse skal fornyes hvert femte år. I forbindelse med tilsyn ønsker Fiskeridirektoratet å sjekke om bedriften har anleggs- og produktsertifikatene sine i orden, og at de forholder seg til brukerhåndboka for utstyret sitt. Lokalitetens anleggssertifikat viser hva slags type, styrke og størrelse på nøter, flytekrage og flåte som lokaliteten er godkjent for. I tillegg skal det foreligge et produktsertifikat for den spesifikke notposen, flytekragen og flåten. Det skal også foreligge en fortøyningsanalyse for hver lokalitet.

Tilsynet avsluttes med en kaffekopp og en prat med de ansatte på lokaliteten. Tilstedeværelse er nødvendig for å opprettholde god kommunikasjon med oppdrettsselskapene. Selv om det gjerne er Kystvakten som betegnes som «havets voktere», har Fiskeridirektoratet sammen med Mattilsynet en viktig oppgave i å overvåke oppdrettsnæringens økologiske fotavtrykk langs kysten. Jeg synes det var lærerikt å være med Fiskeridirektoratet ut på tilsyn og anbefaler det for kolleger i politiet som jobber med straffesaker på dette området.

Bildene i artikelen er tatt under tilsynet.

Tekst: politiadvokat **Lars Fredrik Bråten**, Sør-Vest politidistrikt – FP/FEE/Nordsjø- og miljøseksjonen. Foto: **Pixabay**
// lars.fredrik.bråten@politiet.no

Ubetydelig forurensning, overtredelsesgebyr og kommunikasjon

Det var her forleden, i forbindelse med en sak der en grunneier angivelig hadde gravd ned en campingvogn på egen eiendom, at jeg skulle lekse opp fra forurensingsloven § 78. Så viser det seg at loven var endret, og det mens jeg hadde sommerferie. Småfrekt, men selvfølgelig veldig praktisk.

Den oppmerksomme bruker av forurensningsloven vil erindre at § 78 tidligere lød:

> *Har overtredelsen bare ført til ubetydelig forurensning eller til ubetydelig fare for forurensning, skjer offentlig påtale bare etter begjæring fra forurensningsmyndigheten.*

Denne regelen er nå borte. Det vil si at det ikke er avgjørende om forurensningen er ubetydelig eller ikke – ei heller om påtale er begjært. Påtalen er ubetinget offentlig. (Her skal Vest politidistrikt ha honnør for sitt høringssvar!).

Endring i forurensingsloven

Endringen fant sted i forbindelse med økning av strafferammen fra 2 til 3 år. I henhold til forarbeidene i Prop. 77 L (2018–2019) er dette ment å «føre til en økning av det generelle straffutmålingsnivået.»

> *Departementet forventer at dette gir et tydelig signal om høyere straffverdighet av overtredelser mot forurensningsloven og at det er naturlig at dette inngår som et viktig moment i politiets prioriteringer.*

Lov-endringer

Følg med!

Dette må ses i sammenheng med følgende uttalelse i Prop. 77 L punkt 2.1:

> *Altfor mange, til dels bagatellmessige regelbrudd er straffbare, og en altfor stor del av straffebestemmelsene er tomme trusler i den forstand at de i liten grad – eller ikke i det hele tatt – blir håndhevet. Begge deler er samfunnsmessig uheldig og svekker respekten for straff.*

Det har altså blitt relativt tydelig at politiet ikke har ressurser, jf. Prop. L 77 punkt 2.1:

> *Det ordinære strafferettsapparatet dekker etter departementets oppfatning ikke sanksjonsbehovet fordi politi- og påtalemyndighet bare har kapasitet til å forfølge noen få, særlig alvorlige lovbrudd. I det store flertallet av saker der det er behov for å sanksjonere t brudd på regelverket etter produktkontrolloven og forurensningsloven, vil det være uforholdsmessig ressurskrevende å ta i bruk straffeprosessen.*

> (…) gir et tydelig signal om høyere straffverdighet av overtredelser mot forurensningsloven (…)

Dette er bakgrunnen for at det nå er mulighet for å ilegge overtredelsesgebyr (OTG) i forurensningssaker, jf. forurensningsloven § 80 (samt produktkontrolloven § 12a).

Politiet må ta de riktige og viktige sakene

Kan vi i politiet slappe av da – og overlate håndteringen av forurensingsaker til andre?

Nei. I Prop. 77 L og kommentarene til § 80 heter det:

> *Politianmeldelse er bedre egnet enn overtredelsesgebyr ved brudd på flere ulike regelverk, når det er grunn til å anta at viktige beviser kun kan skaffes ved tvangsmiddelbruk og når sakens alvor tilsier det.*

Det innebærer at politiet skal ta de riktige og viktige sakene.

Samtidig kan vi ikke holde på helt for oss selv. Et eventuelt OTG vil sperre for senere straffeforfølgelse, på grunn av forbud mot dobbeltstraff, jf. EMK P-7-4.

Så her må politiet og forurensningsmyndigheten være våkne. Dermed er det vesentlig med en dialog med forurensningsmyndigheten. Det vil være sløsing med ressurser å etterforske en sak – bare for å oppdage at det allerede er reagert med OTG. Dette er bakgrunnen for reglene i forvaltningsloven § 47 som sier at

> *dersom et forvaltningsorgan har grunn til å anta at både straff og administrativ sanksjon kan være en aktuell reaksjon mot samme forhold, må organet i samråd med påtalemyndigheten avklare om forholdet skal forfølges strafferettslig, administrativt eller både strafferettslig og administrativt.*

Her ligger aktivitetsplikten hos forurensningsmyndigheten. Betyr det at vi kan sitte og vente på saker? Nei, for ofte blir forhold anmeldt direkte til politiet – forhold forurensningsmyndigheten ikke vet om. Da må politiet forhøre seg med forurensningsmyndigheten. Regelen er enkel og beskrevet i påtaleinstruksen § 7-3:

> *Gjelder anmeldelsen overtredelse av bestemmelser som er undergitt ubetinget offentlig påtale, men hvor det er etablert en særskilt kontrollmyndighet, bør anmeldelsen forelegges vedkommende myndighet før etterforsking iverksettes.*

Så gjenstår det bare å finne riktig forurensningsmyndighet – og det er en helt annen sak.

BLINKSKUDD

Gulltjernmosen naturreservat, Spydeberg

©Henrik Johansen

Tekst: politiadvokat **Øyvind Waale Hellenes**, Sør-Øst politidistrikt, Økonomi- og miljøteamet / Foto: **Pixabay**
// oyvind.waale.hellenes@politiet.no

På høy tid å stanse

Anleggsfirma unnlot å sikre arbeidere i høyden og ignorerte Arbeidstilsynets pålegg om stans grunnet overhengende fare for liv eller helse. Foretaket ble domfelt i Agder lagmannsrett til en bot på 240 000 kroner.

Arbeidstilsynet anmeldte høsten 2015 et entreprenørfirma fra Vestfold for manglende sikring av arbeid i høyden og brudd på vedtak om stans. Bakgrunnen for anmeldelsen fra Arbeidstilsynet var tips med flere påfølgende uanmeldte tilsyn på den aktuelle byggeplassen høsten 2015. Det var politiet som tipset Arbeidstilsynet.

> **Entreprenørfirmaet hadde satt opp noe stillas på byggeplassen, men dette var ikke forskriftsmessig.**

Entreprenørfirmaet hadde satt opp noe stillas på byggeplassen, men dette var ikke forskriftsmessig.

Etter første tilsyn fattet Arbeidstilsynet vedtak om stans overfor entreprenørfirmaet. Vedtaket ble stilet til entreprenørfirmaet, og firmaets daglige leder og eier mottok og kvitterte på vedtaket. Arbeidet ble stanset grunnet overhengende fare for arbeidstakernes liv og helse.

Arbeidstilsynet gjennomførte et nytt tilsyn på byggeplassen.

Under Arbeidstilsynets tilsyn ble det avdekket at det fortsatt ikke var montert godkjent stillas, og at det til tross for vedtak om stans pågikk arbeider på byggeplassen. Som følge av forholdet som ble avdekket på befaringen, tok Arbeidstilsynet umiddelbart kontakt med daglig leder og eier per telefon for å informere om at det var avdekket brudd på stansingsvedtaket og at det foregikk usikret arbeid i høyden.

Nye tilsyn avdekket nye lovbrudd

Etter det andre tilsynet ble arbeid i høyden forskriftsmessig sikret, og Arbeidstilsynet opphevet vedtaket om stans.

Arbeidstilsynet anmeldte entreprenørfirmaet og den daglige lederen for manglende sikring av arbeid i høyden og brudd på vedtak om stans.

Senere mottok Arbeidstilsynet gjentatte bekymringsmeldinger fra publikum om usikret arbeid i høyden. Arbeidstilsynet dro derfor på et tredje uanmeldt tilsyn i slutten av september 2015.

På det tredje tilsynet avdekket Arbeidstilsynet at det var oppført ytterligere en etasje på bygningen på byggeplassen, uten at sikringen i høyden var justert deretter.

På bakgrunn av observasjonene ble det igjen fattet vedtak om stans på byggeplassen, og inspektøren skrev et vedtak på stedet stilet til entreprenørfirmaet. Skriftlig bekreftelse på vedtaket ble sendt til entreprenørfirmaet dagen etter at tilsynet var utført og vedtaket fattet.

Etter det tredje tilsynet og den første anmeldelsen kontaktet daglig leder og eier Arbeidstilsynet for å avklare «om det var nok at arbeidstakerne hans var utstyrt med fallsele».

Arbeidstilsynets svar var at det skulle være kollektiv sikring av arbeidet i høyden på prosjektet for at arbeidet skulle kunne gjenopptas.

På bakgrunn av mistanke om brudd på det siste stansingsvedtaket gjennomførte Arbeidstilsynet et fjerde tilsyn i begynnelsen av desember 2015. Under tilsynet ble det avdekket at det var utført omfattende arbeider til tross for vedtak om stans.

Dagen etter tilsynet kom Arbeidstilsynet i kontakt med daglig leder og eier. Han erkjente da at det var utført arbeider i stansingsperioden, men bestred at det var hans firma som hadde utført arbeidene. Daglig leder og eier opplyste til Arbeidstilsynet at det var hans stemor og sønn som var eier av eiendommen, og ansvarlige ettersom at de hadde leid inn arbeidere privat.

Etterforskningen avdekket at arbeiderne som hadde utført arbeidet, reelt og formelt var ansatt i entreprenørfirmaet. Det forelå imidlertid ingen avtale mellom entreprenørfirmaet og tiltakshaver, eller mellom tiltakshaver og arbeiderne.

> **«** **På det tredje tilsynet avdekket Arbeidstilsynet at det var oppført ytterligere en etasje på bygningen på byggeplassen, uten at sikringen i høyden var justert deretter.**

På bakgrunn av anmeldelsene fra Arbeidstilsynet og bevisbildet i saken utferdiget politiet et forelegg på kr 200 000 til entreprenørfirmaet. Kapasitetshensyn og praktiske grunner gjorde at anmeldelsen av daglig leder og eier ble henlagt etter bevisets stilling.

Forelegget ble ikke vedtatt av entreprenørfirmaet, og saken ble sendt til tingretten.

Bildet er et illustrasjonsfoto. Ikke tatt på byggeplassen.

Frifinnelse i tingretten

I tingretten erkjente daglig leder og eier at det var utført arbeider i høyden uten tilstrekkelig sikring, og at det forelå brudd på stansingsvedtak. På vegne av entreprenørfirmaet bestred han imidlertid at det var firmaet som hadde utført arbeidene.

Flertallet i tingretten, bestående av to meddommere, kom til at det ikke var bevist utover enhver rimelig tvil at entreprenørfirmaet var ansvarlig for arbeidene på byggeplassen, og at firmaet derfor ikke kunne straffes for overtredelse av arbeidsmiljøloven.

> **«(...) det var sannsynlig at stemor var ansvarlig for utførte arbeider og HMS på byggeplassen.**

I begrunnelsen til flertallet er det lagt vekt på at det var sannsynlig at stemor var ansvarlig for utførte arbeider og HMS på byggeplassen. Videre pekte flertallet på at Arbeidstilsynets kontakt med entreprenørfirmaet kunne skyldes en misforståelse, blant annet på grunn av navnelikhet mellom privatpersoner og firmaet. Flertallet mente også at fravær av «prosjekt» på den aktuelle adressen i entreprenørfirmaets regnskaper, underbygget at firmaet ikke var engasjert. Endelig la flertallet vekt på at daglig leder og eier hadde uttalt til politietterforskeren at han personlig var villig til å vedta et mindre forelegg for å få hele saken ut av verden.

Mindretallet, bestående av rettens leder, kom til at det var bevist utover enhver rimelig tvil at entreprenørfirmaet var ansvarlig for arbeidene på byggeplassen, og at det derfor kunne straffes for overtredelse av arbeidsmiljøloven.

Domfellelse i enstemmig lagmannsrett

Påtalemyndigheten anket tingrettens dom. Lagmannsretten kom enstemmig til at de to som arbeidet på byggeplassen, utførte arbeidene som ansatte arbeidstakere i entreprenørfirmaet, og at entreprenørfirmaet i egenskap av arbeidsgiver var ansvarlig for at sikkerhetsbestemmelsene i arbeidsmiljøloven og arbeidsplassforskriften ble overholdt. Lagmannsretten uttalte blant annet at daglig leder og eier

> *handlet på vegne av foretaket da han unnlot å sørge for at arbeidet i høyden var forsvarlig sikret og da han lot arbeiderne fortsette uten å rette opp de forholdene som Arbeidstilsynet hadde påpekt. Han opptrådte innledningsvis grovt uaktsomt, men da han unnlot å følge opp tilsynets pålegg av 2. september 2015, utviste han forsett.*

Videre uttalte lagmannsretten at

> *arbeid i høyden uten lovbestemt sikring er hyppig årsak til farlige situasjoner og alvorlige fallulykker i arbeidslivet. (...) Det vises videre til Rt-2012-770 der Høyesterett uttrykker at foretaksstraff er særlig egnet ved overtredelser som har eller kunne ha medført alvorlig fare for liv og helse.*

Prevensjonshensyn i førersetet – betydningen av lang saksbehandlingstid nedtonet

Når det gjelder straffutmålingen, la lagmannsretten begrenset vekt på at det hadde gått tre år og ni måneder fra forholdet ble begått og til det ble avsagt dom i lagmannsretten. Lagmannsretten uttalte i den forbindelse:

> *i saker mot foretak som gjelder overtredelse av sikkerhetsbestemmelsene i arbeidsmiljøloven, har imidlertid prevensjonshensynet særlig vekt, noe som taler i retning av en nedtoning av betydningen av sakens alder, med mindre det dreier seg om svært lang saksbehandlingstid.*

Til støtte for sin begrunnelse viste lagmannsretten til Rt-2012-770 og Rt-2001-2010.

Lagmannsretten idømte entreprenørfirmaet kr 6000 i saksomkostninger for tingretten, jf. Rt-2006-558 og Rt-2009-14989, men bemerket at det ikke var anledning til å idømme saksomkostninger fra lagmannsretten, jf. straffeprosessloven § 437 og Rt-2002-207.

Tekst: politioverbetjent **Sjur Stava**, Sør-Vest politidistrikt / Foto: **Pixabay**
// sjur.stava@politiet.no

> **Hver høst drar 11 % av norske skoleungdommer på folkehøyskole. De fleste er fra 18 til 25 år.**

Verdens frieste skole på elevens egen risiko?

Er folkehøyskoleloven et strafferettslig tomrom?

Som arbeidstaker i Norge er alle ansatte i det offentlige og private arbeidsliv beskyttet av arbeidsmiljøloven. Det skal være trygt å gå på jobb, og når det skjer alvorlige arbeidsulykker, kobles Arbeidstilsynet og politiet inn. Etterforskning av ulykker og funnene den avdekker, avgjør hvorvidt det er grunnlag for straffereaksjon. Forutsatt at det finnes en anvendelig straffebestemmelse naturligvis, noe som ikke alltid er tilfellet, og som jeg vil utdype i denne teksten.

Hver høst drar 11 % av norske skoleungdommer på folkehøyskole. Ifølge folkehogskole.no har det nøyaktige tallet de senere årene vært mellom 7000 og 7500 elever.

De fleste er fra 18 til 25 år, men noen skoler åpner også for elever på 16 år.

Det finnes ifølge folkehøyskolenes egne nettsider i alt 83 folkehøyskoler med 728 ulike linjer i vårt langstrakte land. 270 linjer tilbyr aktivitetene friluftsliv, idrett og sport. Aktivitetstilbudet er stort, det samme er antall steder aktivitetene gjennomføres. Folkehøyskolene beskriver selv læringsstedene som verdens frieste skole. Mange av utendørsaktivitetene skolene tilbyr, er forbundet med risiko. Hva skjer når alvorlige ulykker inntreffer?

Ingen straffebestemmelse i folkehøyskoleloven

Folkehøyskolene reguleres av folkehøyskoleloven fra 2002. Lovens § 5 a gir føringer om læringsmiljø ved skolene, og hvordan det skal ivaretas av folkehøyskolen.

I § 5 annet ledd står det blant annet:

Styret har ansvar for at læringsmiljøet på skolen, herunder det fysiske og psykiske arbeidsmiljø, er fullt forsvarlig ut fra en samlet vurdering av hensynet til elevenes helse, sikkerhet og velferd.

Jeg har ingen gode tall som viser hvor ofte eller sjelden ulykker skjer ved folkehøyskoler, men jeg vet med bakgrunn i eget arbeid og oppslag i media at ulykker ved folkehøyskoler forekommer. Noen av ulykkene er alvorlige, elever blir alvorlig skadet eller omkommer.

Innledningsvis i enhver etterforskning må politiet forsøke å plassere saken innenfor rammene av et regelverk eller lovgivning. Følgende er derfor viktig å ha klart for seg: Elevene som går på skolen, faller ikke inn under arbeidsmiljølovens bestemmelser, i motsetning til lærere og andre som er ansatt ved skolen. Elevene ved

Bildet er et illustrasjonsfoto.

folkehøyskolene faller inn under bestemmelsene i folkehøyskoleloven fra 2002. Sentralt her er at brudd på folkehøyskoleloven ikke er straffbart. Loven har rett og slett ingen straffebestemmelse.

Er lovverket mangelfullt?

Vi kan tenke oss en sak hvor to personer omkommer i en ulykke. Den ene er lærer, den andre elev. De er utsatt for den samme ulykken, men for læreren er det arbeidsmiljøloven som gjør seg gjeldende – for eleven folkehøyskoleloven. Skulle etterforskningen avdekke alvorlige mangler og svikt i skolens planlegging og arbeid, er det naturlig å tenke foretaksstraff som et alternativ. Straffeloven § 27 åpner opp for at foretak kan straffes, presiseringen i andre ledd gjør at folkehøyskoler også faller inn under bestemmelsen. Basert på eksempelet over kan skolen ilegges foretaksstraff for lærerens død, jf. arbeidsmiljølovens bestemmelser om straff § 19-1.

Hva gjelder elevens dødsfall, stiller saken seg annerledes. Som nevnt over er ikke brudd på folkehøyskoleloven straffbart. Heller ikke opplæringslova eller produktkontrolloven vil være anvendelige. Avhengig av omstendighetene i saken kan det være aktuelt å straffe folkehøyskolen og/eller ansvarlig lærer for overtredelse av straffeloven § 281 – uaktsom forvoldelse av annens død, alternativt § 280 dersom ulykken «bare» førte til betydelig skade på folkehøyskoleelevens kropp eller helse. Ofte vil imidlertid folkehøyskoleelevens dødsulykke eller betydelige skade kunne ha inntruffet uten at det er snakk om brudd på straffeloven §§ 280 og 281. Hva da?

> **«De er utsatt for den samme ulykken, men for læreren er det arbeidsmiljøloven som gjør seg gjeldende – for eleven folkehøyskoleloven.**

Utfallet av eksempelet over vil dermed kunne være at politiet ikke har lovhjemmel for å straffe folkehøyskolen og/eller ansatte for elevens død – til tross for at etterforskningen kan dokumentere at aktiviteten inngikk i et læringsopplegg som ikke fremsto som fullt forsvarlig. Her må vi kunne stille spørsmålstegn ved lovverkets utforming. Ønsker vi en slik rettstilstand?

Tekst: Politiadvokat 2 **Johan Strand Moldestad**, Øko- og miljøteamet, Øst politidistrikt
// johan.strand.moldestad@politiet.no

Veireno-saka – føretaksstraff mot morselskap

Når er føretaksstraff aktuelt mot morselskap for handlingar gjort av eller i dotterselskap? Borgarting lagmannsrett dom av 28. august 2019 (LB-2018-189852) tek for seg emnet.

Føretaksstraff er svært aktuelt innafor miljørett, og det er ikkje upraktisk å kunne forfølgje eit morselskap i staden for eller i tillegg til å bruke føretaksstraff mot dotterselskapet. Eit aksjeselskap kan avviklast på ulike vis, og det kan skje både før og under strafforfølging. Selskapet kan gå konkurs eller bli tvangsoppløyst, eller eigarane kan oppløyse selskapet. Å plassere straffeansvaret på eigaren vil nok vere mest aktuelt og praktisk når eit morselskap eig heile dotterselskapet, gjerne som ein del av ein konsernstruktur eller i eit holding- og driftsselskapsforhold.

Ein ny avgjerd som kaster lys over emnet er Borgarting lagmannsretts dom av 28. august 2019 (LB-2018-189852). Saka enda med frifinning av morselskapet X AS. Ankefristen for påtalemakta er gått ut og frifinninga er såleis rettskraftig.

Konsernstrukturen

Selskapstrukturen er omtala i lagmannsretten sin dom punkt 3.1, og kan illustrerast slik:

A var dagleg leiar og styreleiar i alle selskapa. Y AS gjekk konkurs i februar 2017 i kjølvatnet av problema med avfallshandtering i Oslo hausten 2016.

«På vegne av»

Det klåre utgangspunktet er at morselskap ikkje svarar straff for handlingar gjort av eller i dotterselskapet. Mor og dotter blir rekna som to sjølvstendige føretak etter straffelova § 27, jf. Høvik, *Foretaksstraff* (2012) s. 320.

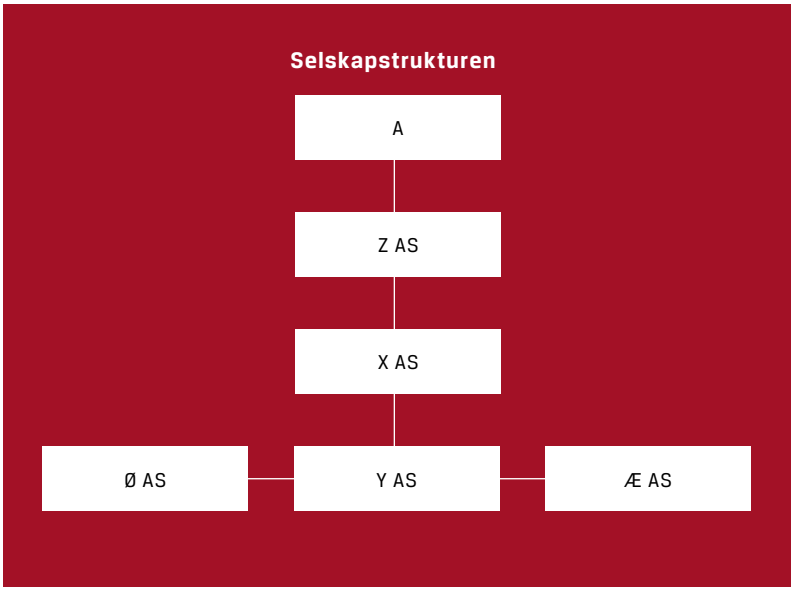

Det er også på det reine at sjølv om ein og same person er leiar av både mor og dotter (dagleg leiar eller styreleiar) så er ikkje det i seg sjølv nok til å konstatere at denne personen handla på vegner av begge selskapa, noko som er relevant for å vurdere om føretaksstraff kan brukas mot begge selskapa for straffbare handlingar eller unnlatingar vedkomande gjorde under utøvinga av eit av verva.

Det er likevel grunnlag og heimel for å straffe morselskapet dersom handlingane også kan seiast å vere gjort «på vegne av» det, jf. Ot.prp. nr. 27 (1990-91) side 20 andre spalte og Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) side 431 første spalte. Det same i Matningsdal, *Straffeloven Alminnelige bestemmelser Kommentarutgave* (2015) side 245 og Høvik op.cit. 322–325.

> **« Det er likevel grunnlag og heimel for å straffe morselskapet dersom handlingane også kan seiast å vere gjort «på vegne av» det (...)**

I høyringsrunden for endringane i straffelova i Ot.prp. nr. 27 (1990-91) skreiv Riksadvokaten i sitt høyringssvar at «Riksadvokaten kan derimot ikke se at det nødvendigvis bør foretas et valg mellom oppdragsgiver og oppdragsmottaker. En lovovertredelse kan være begått 'på vegne av' begge foretak. Et eksempel viser dette: Et firma har påtatt seg et opprydningsoppdrag og foretar en ulovlig brenning av avfallet. Oppdragsgiver har kunnskap om dette og akseptert det for å spare utgifter. Oppdragstakeren foretar brenningen for å skaffe seg en konkurransefordel og på denne måte sikre seg oppdraget. Overtredelsen av forurensningsloven må her anses å være begått på vegne av begge foretak, og begge bør av preventive grunner kunne straffes.»

Eit slikt oppdragsgjevar–oppdragstakarforhold kan vere aktuelt også i ein konsernstruktur med mange selskap eller for andre mor- og dotterselskap. Det er til dømes ikkje uvanleg at eit holdingselskap har eit underliggjande driftsselskap. Holdingselskapet kan til dømes levere administrative tenester som driftselskapet betalar holdingselskapet direkte for. Eit døme frå rettspraksis der oppdragsgjevaren blei dømd til føretaksstraff for handlingar utførde av oppdragstakaren, er Rt.2010 s. 1608, sjå særleg drøftinga i avsnitt 24. At oppdragsgjevaren og oppdragstakaren er i same konsern, tilseier ikkje at oppdragstakaren i mindre grad har handla på vegner av oppdragstakaren – tvert om, jf. vurderingsmomenta som ein kan utlede frå Rt.1982 s. 645 på side 646, og som ein viser til i avsnitt 24 (Rt. 2010 s. 1608).

Påtalemakta argumenterte i saka for at det var eit slikt oppdragsgjevar–oppdragstakarforhold ein hadde å gjere med mellom X AS og Y AS.

Y AS betalte for administrative tenester frå X AS, slik også lagmannsretten la til grunn. Sidan det var dagleg leiar som stod tiltalt for handlingane, meinte påtalemakta at det var grunnlag for føretaksstraff mot morselskapet, men lagmannsretten fann det ikkje prova at handlingane som tiltalen omhandla, òg blei gjort «på vegne av» X AS .

Dette kan ikkje tolkast som ei avvising av føretaksstraff mot morselskap for handlingar gjort i dotterselskapet, men som ei understreking av at det krevst ein del for at ein skal kunne argumentere for eit slikt utfall. Skal det vere aktuelt å gå etter eit morselskap, må ein ha ein grunngjeven mistanke om at dei straffbare handlingane òg er gjort på vegner av morselskapet. At morselskapet har motteke utbytte eller konsernbidrag frå dotterselskapet, eller har same personar i leiande stillingar, er i seg sjølv ikkje nok. Det skal noko meir til. Spørsmålet er kva som skal til.

Når er det aktuelt, og kva prov må ein freiste å skaffe til veges?

Som nemnt innleiingsvis vil det ikkje sjeldan i miljøsaker vere aktuelt med føretaksstraff. Miljøkriminalitet er gjerne profittmotivert. Ei kvar slik etterforsking må derfor vere retta mot finansane i selskapa for å avdekke utbytte frå dei straffbare handlingane og for å fastsetje om vilkåra for å pålegge og utmåle føretaksstraff etter strl. § 28 d og f er oppfylte. Dersom ein har ein grunngjeven mistanke om at ein står overfor eit tilfelle der ein kan argumentere for og der det er aktuelt å pålegge føretaksstraff mot morselskapet, så må ein innrette denne delen av etterforskinga til òg å finne relevant informasjon for å gjere denne vurderinga. Sentrale prov vil kunne vere avtalar om kjøp og sal av interne tenester, rekneskap og omtale eller noter i årsrekneskap, protokollar frå styremøte, stillingsinstruksar til leiande personar. Til slutt må ein sjølvsagt gjere dette til tema i avhøyr av leiande personar i selskapa.

Tekst: Politiadvokat **Lars Fredrik Bråten**, Sør-Vest politidistrikt – FP/FEE/Nordsjø- og miljøseksjonen. Foto: **Politiet**
// lars.fredrik.bråten@politiet.no

Straffesak som normskapende arbeid

Miljøsaker og saker etter særlovgivningen handler ofte om regler og livsområder de fleste ikke er så ofte borti. Dette kan skape utfordringer for etterforskning og iretteføring.

Alle er kjent med normen «du skal ikke slå i hjel». Den har fulgt oss i flere tusen år og krever ikke nærmere begrunnelse. Med mer komplekse samfunn følger mer komplekse strukturer og normer som ikke gir seg selv. Etterforskning av miljøsaker handler dermed ofte vel så mye om å finne ut hva som burde ha vært gjort, som om hva som har skjedd. Normen i slike saker lar seg sjelden oppsummere presist i en kort setning.

Politiet søker å avklare 5HN, det vil si HVEM, HVA, HVOR, HVORFOR, HVORDAN – NÅR. I miljøsaker må vi kanskje øke rekken med NORM og jobbe for å avklare 5H2N.

Dette kan illustreres med en konkret sak.

Gravemaskin-saken

Saken startet 16.05.2017. Politiet var raskt på stedet. Det ble tidlig klart at det dreide seg om en dødsulykke, der en gravemaskin var involvert. Åstedet lå flere kilometer inne i en undersjøisk tunnel under bygging, det var relativt mørkt, og det pågikk mange parallelle aktiviteter.

Patruljen tok hånd om fører av gravemaskinen og fikk sikret blodprøve av ham, uten utslag. Den omkomne var håndmann og jobbet sammen med fører av en gravemaskinen. Det var ingen direkte vitner til forløpet eller hendelsen.

Fagkyndige personer oppnevnt av politiet undersøkte maskinen og ekstrautstyr på stedet. Det var intet som tydet på tekniske mangler.

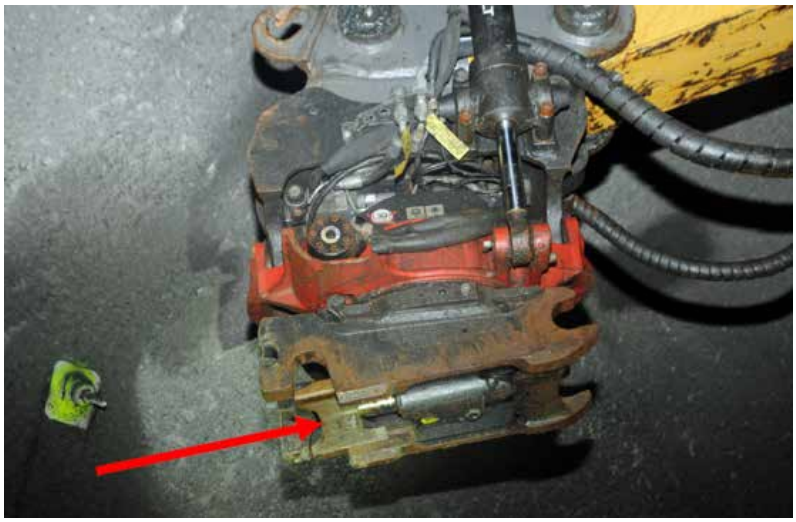

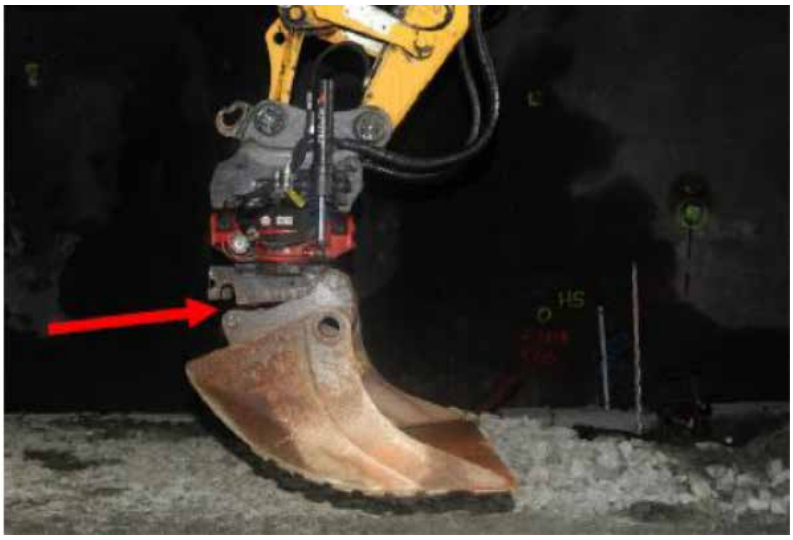

Skuffen og festet

Håndmannen sto ved betongkummen og justerte denne ved å legge grus inntil med spade, da skuffen falt fra armen på gravemaskinen og ned på ham. Han døde momentant. Skuffen veier 500 kg og var festet med en innretning som skal gjøre det enklere å skifte mellom redskap, en såkalt Rototilt, som betjenes fra styrehuset i gravemaskinen.

Skuffen festes ved at føreren hekter Rototilt på en aksling på den ene siden av skuffen, og deretter låser skuffen fast ved at en hydraulisk kile skyves under en aksling på den andre siden av skuffen. (Bare å forklare denne prosessen, viser utfordringen vi står overfor i slike saker.)

Norm

I miljøsaker og i spesiallovgivningen er det ofte et krav om aktsomhet. Ettersom vi her kunne se bort fra teknisk svikt, måtte vi finne ut hva som var gjort, og hvilke regler som gjelder for hva føreren burde ha gjort, jf. straffeloven § 23 om uaktsomhet:

> *Den som handler i strid med kravet til forsvarlig opptreden på et område, og som ut fra sine personlige forutsetninger kan bebreides, er uaktsom.*

Normavklaring er en utfordring. Ofte er det åpenlyst at noe er gjort, som en antar ikke burde ha vært gjort, men det er mer enn halve jobben å bevise hva som er forsvarlig opptreden på et område. Her må vi også se hen til mistenktes personlige forutsetninger.

Vi måtte altså finne ut av følgende:

- hva føreren gjorde
- hans personlige forutsetninger
- kravet til forsvarlig opptreden / kravet til rollen

På mange områder benyttes et eget tilsyn eller fagorgan for å avklare og stadfeste normer. Dette er bakgrunnen for regelen i påtaleinstruksen § 7-3, om at politiet som hovedregel skal forhøre seg med disse sakkyndige organene, før etterforskning iverksettes. Samtidig er det ikke alltid det foreligger en klar norm, og i alle tilfeller må den stadfestes og bevises.

Førerens kunnskap om gjeldende sikkerhetstiltak, og hva han faktisk gjorde

I det første avhøret av føreren kom det frem at han hadde satt på skuffen umiddelbart før hendelsen. Forklaringen gikk i korthet ut på at han hadde festet skuffen, og så la "trøkk på denne" for å sjekke om den satt forsvarlig. Det kom også klart frem hva fører mente med "trøkk på". Han la all vekt på skuffen, i en retning, men skjøv den ikke langs bakken eller roterte denne. Deretter snudde han armen på gravemaskinen i retning/over håndmannen, for å gi ham lys.

Vi hadde med andre ord kommet et stykke på vei. Vi visste nå hva han hadde gjort – og vi visste hva han la til grunn som norm – i denne fasen er det like viktig som hva normen er.

Samtidig fikk vi avklart at han året før hadde fått maskinførerbevis for gravemaskin. Vi fikk vi fikk bragt på det rene hvilken arbeidserfaring han hadde i så måte

Krav til forsvarlig opptreden – NORMEN

Tidligere fantes det en egen gravemaskinforskrift. Denne er opphevet. Vi måtte derfor finne ut hva som er god gravemaskinskikk på egen hånd. Allerede i styrhuset var det hint om hva en fører skal gjøre.

Et klistremerke på ruten hadde følgende tekst: SJEKK AT SKUFFEN SITTER FAST og SKYV SKUFFEN LANGS BAKKEN. Klistremerket viser med pil en bevegelse bort fra maskinen. En klar oppfordring til fører, samt en kort beskrivelse av tiltaket.

I tillegg hadde vi tilgang til instruksjonsboken for Rototilt, som lå i gravemaskinen. Her var det beskrevet en egen rutine for å sikre at skuffen sitter fast, ved trykke den fremover mot bakken samt å rotere den, for deretter å gå ut og se om den er skikkelig i lås.

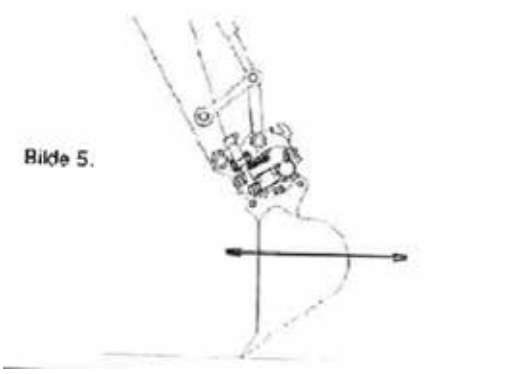

Vi fikk med andre ord inntrykk av at normen var noe mer omfattende enn det føreren forklarte, og omfattet mer enn det han hadde gjort. Samtidig måtte vi se på hva han hadde lært at han skulle gjøre. Dermed måtte vi få vitneforklaring fra en som drev med opplæring i faget, og se på lærebøker som blir benyttet.

I læreboken for føring av gravemaskin var det ey eget punkt om kontroll før bruk, blant annet med en oppfordring om å se i instruksjonsboken ved tvil.

For øvrig var det et eget punkt ved skifte av redskap:

> *Husk ALLTID å kontrollere om redskapet er ordentlig festet før du begynner å grave. Om skuffen/redskapet skulle falle av, kan det i verste fall drepe et menneske. Kontroller ved å stette skuffen i bakken og prøv skuffe- og stikkebevegelse.*

Og lenger nede:

> *Se etter personer i fareområdet og sving aldri skuffe eller last over mennesker.*

Etterforskningen avdekket derfor to viktige normer, én for kontrolltiltak før bruk av gravemaskinen, og én knyttet til selve bruken av den. Hver av disse normene representerer en sikkerhetsbarriere.

Tiltale

Rogaland statsadvokatembeter tok ut tiltale etter strl. § 281 – uaktsom forvoldelse av død – og vegtrafikkloven § 3. Grunnlaget for tiltalen etter strl. § 281 lød:

Tirsdag 16. mai 2017 ca. kl. 09.30 i Ryfasttunnellen Solbakk i Strand, som fører av gravemaskin av type CAT M314F, førte han gravearm med skuffe over og/eller mot kollega A, som holdt på med gravearbeid for hånd. Skuffen, med en vekt på ca. 500 kg, løsnet, falt ned og traff A, som døde momentant. Forut for dette unnlot han å forsikre seg om at grabben var festet/låst.

Hovedforhandling

Utfordringen var å få presentert de tekniske detaljene og normen for god gravemaskinskikk for retten. Som et pedagogisk virkemiddel ble det tatt med en modell av en gravemaskin i målestokken 1 : 16 – tilnærmet samme type som ble benyttet under hendelsen. Denne sto i vitneboksen og ble benyttet av så og si samtlige vitner som forklarte seg om ulike sider ved gravemaskinbruk.

Førers forklaring – skuffetest

Fører forklarte seg noe annerledes i hovedforhandlingen enn i de foregående politiavhørene. Dette kunne vi belyse ved å spille av deler av avhøret i retten. Vi kunne dermed dokumentere at hans forklaring i retten om hva han gjorde, tok opp i seg større deler av normen, enn det som opprinnelig var tilfellet.

Tingretten kommenterte dette slik:

> *Tiltalte har forklart for retten at etter at han hadde festet skuffen på hurtigfestet, så satte han skuffen i bakken og la trykk på slik at hele gravemaskinen løftet seg i front. Han har videre forklart at han gjorde «frem-og-tilbake-bevegelser» med skuffen mens den stod i bakken. Dette siste forklarte ikke tiltalte i tidligere politiavhør, men han har i retten forklart at han da må ha glemt å si det i politiavhør. Tiltalte har på denne bakgrunn ikke hatt noen forklaring på hvorfor skuffen likevel falt av.*

Illustrasjonsfoto. Fotograf er Asbjørn Vigane.

Retten la så vekt på hva som ville ha skjedd hvis føreren hadde fulgt normen:

> *Ettersom skuffen etter rettens mening ville ha løsnet dersom tiltalte hadde utført en «skuffetest» som beskrevet ovenfor, legger en til grunn at tiltalte ikke kan ha handlet slik som han har forklart i retten.*

Førerems forklaring – bevegelse med armen og handlingsalternativ

Fører forklarte for retten at han ikke løftet skuffen over håndmannen, men at skuffen flyttet seg flere meter horisontalt i luften før den traff ham. Retten fant denne forklaringen usannsynlig, og la til grunn at «skuffen falt tilnærmelsesvis rett ned etter at den løsnet.»

Tingretten pekte på norm og alternativer:

> *Alle de gravemaskinkyndige som har forklart seg for retten, og som har blitt spurt om dette, har forklart at det er en grunnleggende sikkerhetsregel at man ikke skal føre skuffen over noen. Det kan imidlertid være situasjoner hvor dette er umulig å unngå. Dette var imidlertid klarligvis ikke en slik situasjon, idet tiltalte kunne ha ført gravemaskinen mot (håndmannen), og gitt ham lys, uten at skuffen var oppe i luften over ham.*

Dom

Stavanger tingrett fant at føreren hadde opptrådt uaktsomt ved ikke å sørge for at skuffen var forsvarlig festet, og ved at han førte denne over/i retning håndmannen. Sett hen til skuffens vekt fant retten at det sannsynlige utfallet, hvis skuffen treffer et menneske, vil være død eller alvorlig skade. Retten fant også at uaktsomheten omfattet dødsfølgen, da utvist uaktsomhet fremsto som klart mer alvorlig enn den alle gravemaskinførere gjør seg skyldig i fra tid til annen.

Retten fant, under tvil, at handlingene ikke

> «Gravemaskinen kjøpte jeg inn i forkant av hovedforhandling og hadde med i retten. Det er en i størrelsen 1:16.
>
> Alle vitnene som skulle forklare seg om gravemaskin og bruk benyttet denne, og ble også oppfordret av dommeren om å gjøre dette…
>
> Av og til må man bare innom lekebutikken før man skal i retten…

var grovt uaktsomme. De etterlatte fikk således ikke medhold i krav om oppreisning.

Straff

Etter rettens mening vil utgangspunktet for straffutmålingen være ubetinget fengsel i omkring 7 måneder, jf. til sammenligning Høyesteretts dom HR-2018-389-A.

Grunnet noe liggetid hos politiet, og ettersom det dreide seg om en etterskuddsdom, ble resultatet 120 dager ubetinget fengsel.

Anke

Føreren anket saken, hovedsakelig over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet. Anken ble avvist av Gulating lagmannsrett, som bemerket at anken var «alene basert på at tingrettens bevisvurdering ikke bygger på tiltaltes forklaring».

Gulatings beslutning ble anket til Høyesterett, og da over saksbehandlingen. Høyesterett forkastet anken.

Normdannelse?

Normene i saken fremkom gjennom ulike kilder: sakkyndige vitner, oppslag i styrhuset, praksis i instruksjonsbok og lærebok. Et videre spørsmål er om de kan overføres direkte til andre saker.

Om ikke annet, kan dommen bidra til at politiet får en litt kortere vei til 5H2N i en lik sak. Det er et klart behov for en presis og kjent norm. Dette illustreres av at bransjen tidligere har hatt kampanjer for å motvirke liknende ulykker. Kampanjen het illustrerende nok: Ikke skuff en kollega.

Tekst: politioverbetjent **Martin Sestøl**, ØKOKRIM / Foto: **Politiet**
// martin.sestol@politiet.no

Utenlandske arbeidstakere har høyest risiko for å omkomme på jobb

Antall arbeidsskadedødsfall i det landbaserte arbeidslivet er redusert det siste tiåret. I perioden 2000 til 2010 var det et årlig snitt på 43,3 dødsfall[1]. De siste årene viser en nedgang i tallene som nå ser ut til å ha jevnet seg ut på henholdsvis 25, 28 og 28 dødsfall årlig fra 2016 til 2018. Likevel viser statistikken at utenlandske arbeidstakere er overrepresentert.

Høsten 2017 – Egersund

Det er sent på høsten i 2017, og det nærmer seg slutten på høysesongen for makrellfiske i Nordsjøen. På det landbaserte fiskemottaket i Egersund jobbes det for fullt med foredling av fisk som norske og utenlandske trålere leverer ved anlegget.

Mot slutten av produksjonslinjen blir ferdig pakkede kartonger med fisk stablet i reoler. Fisken er straks klar for videre transport til kunder rundt om i verden. I den siste etappen før fisken er pakket og klar for kunden, skal reolene med fiskekasser igjennom den automatiserte palleteringsmaskinen for å stables og pakkes i plast. Transportbåndet fører reolen frem til

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Norske	44	30	38	30	22	15	21	23
Utenlandske	9	7	4	14	11	10	7	5

Arbeidsskadedødsfall i det landbaserte arbeidsliv - Kilde: Arbeidstilsynet

1. https://www.ssb.no/. https://www.arbeidstilsynet.no/om-oss/statistikk/arbeidsskadedodsfall/

punktet hvor en hydraulisk metallarm konsekvent skyver de fulle fiskekartongene ut fra reolen og over på en pall. En sensor bestemmer når armen skal beveges.

Bredt mangfold på vaktsettet

Klokken er like før 21.00. På fiskemottaket i Egersund har et nytt vaktsett nettopp startet opp, og produksjonen har knapt kommet i gang. En arbeidstaker fra Nederland som til vanlig opererte palleteringsmaskinen, var ti minutter forsinket, og hadde ikke ankommet jobben. En annen arbeider fra Litauen var på plass og hadde kommet i gang med arbeidet. Mannen på 41 år fra Litauen var en av seks arbeidere som gikk på dette vaktsettet ved fiskemottaket i Egersund. Han hadde jobbet i denne bransjen i Norge siden 2013. Deler av inntekten sendte han hjem for å forsørge sin mor, kone og sønn på 7 år i Litauen.

Klemt i palleteringsmaskinen

På det samme vaktsettet var en ansatt fra Latvia også i gang med sine arbeidsoppgaver. Etter et snaut kvarter reagerte han på at det var helt stille fra den siste delen av produksjonslinjen som til vanlig genererte mer støy. Den latviske arbeideren gikk derfor for å undersøke nærmere. I området hvor kartonger med fisk skyves fra reol til pall ved hjelp av metallarmen, ligger det nå en mann fra Litauen. Mannen er bevisstløs, men fortsatt i livet. Hendelsen varsles umiddelbart, men den latviske arbeidstakeren lykkes aldri i å oppnå kontakt med kollegaen sin.

Mannen på 41 år fra Litauen ble fraktet med luftambulanse til Stavanger sykehus, men grunnet omfattende hodeskader sto ikke livet til å redde. Ingen så nøyaktig hva som skjedde, og arbeidstakeren selv våknet aldri opp.

Ulik risiko for norske og utenlandske arbeidstakere

I 2017 ble det ifølge Arbeidstilsynets tall registrert 28 arbeidsskadedødfall i det landbaserte arbeidslivet i Norge. Syv av de omkomne dette året var utenlandske arbeidstakere. Året før utgjorde de hele 10 av 25 arbeidsskadedødsfall, det vil si 40 % av det totale antallet. Det var en liknende tendens i perioden 2011 til 2016, hvor andelen utenlandske arbeidere som omkom i det norske arbeidslivet, ikke var proporsjonal med befolkningssammensetningen. Ved utgangen av 2016 var 17 % av arbeidstakerne i Norge utenlandske. I ovennevnte periode ble det registrert totalt 234 arbeidsskadedødfall, der 55 av de omkomne var utenlandske arbeidstakere.[2]

Høyest risiko for arbeidstakere fra Øst-Europa

I en rapport fra Arbeidstilsynet fra 2018 som tar for seg risikoen for arbeidsskadedødsfall og sammenlikner tallene for norske og utenlandske arbeidstakere, blir det konkludert med at utenlandske arbeidstakere har 1,4 ganger så høy risiko for å omkomme i arbeidsulykker.[3] Den aller mest utsatte gruppen kommer fra EU-landene i Øst-Europa. De har 3,2 ganger høyere risiko for å omkomme på jobb i Norge enn norske arbeidstakere. Mannen på 41 år fra Litauen blir en del av den dystre statistikken.

Sikkerhetsfunksjon var manipulert

Palleteringsmaskinen på fiskemottaket i Egersund ble levert med et sikkerhetssystem som var designet slik at maskinen skulle skru seg av dersom en sikkerhetsbarrière ble brutt, enten ved at noen gikk igjennom dører utstyrt med sikkerhetssensorer, eller passerte en av åpningene der pallene ble fraktet med transportbånd. Maskinen med de mekaniske og hydrauliske bevegelige delene var for øvrig plassert bak et inngjerdet område.

> « **Sikkerhetssystemet var designet slik at maskinen skulle skru seg av dersom en sikkerhetsbarrière ble brutt.**

Etterforskingen av saken viste at to av sensorene som var montert på dørene inn til maskinen, var manipulert av en av arbeidstakerne. Hensikten ble oppgitt å være reduksjon av nedetid. Hver stans av maskinen ville medføre en resettperiode og kortere stans i produksjonen. Ved å demontere et lite metallstykke som satt på døren, for så å feste det samme metallstykke til karmen av døren der sensoren satt, var

2. https://www.arbeidstilsynet.no/nyheter/utenlandske-arbeidstakere-har-hoyere-risiko-for-a-omkomme-i-arbeidsulykker/.
3. https://www.arbeidstilsynet.no/globalassets/om-oss/forskning-og-rapporter/kompass-tema-rapporter/2018/kompass-tema-rapport-nr-1--2018.pdf.

Bildet viser palleteringsmaskinen der ulykken fant sted.

palleteringsmaskinens sikkerhetsmekanisme forbigått. Maskinen ville ikke lenger gå i nødstans om døren ble åpnet, da den til enhver tid registrerte at sikkerhetsdørene var i lukket posisjon.

Arbeidstakerens sikkerhetsvern

Et av arbeidsmiljølovens hovedformål er å sikre arbeidstakernes sikkerhet. Forskriften om utførelse av arbeid tar videre for seg lovverket som skal sikre forsvarlig gjennomføring av arbeidet og verne arbeidstakerne mot skader. I forskriftens § 10-14 er fare i forbindelse med bevegelige deler presisert. Klemulykker er den kategorien ulykker som fører til flest arbeidsskadedødsfall, og arbeidsgiver har ansvar for å sikre arbeidsutstyr slik at arbeidstakere ikke kan skades ved fysisk kontakt med bevegelige deler. Arbeidsgiver plikter videre å utføre internkontroll der det foreligger skriftlig dokumenterte rutiner for å avdekke, rette opp og forebygge overtredelser av krav fastsatt i eller i medhold av helse-, miljø- og sikkerhetslovgivningen.

Vedtatt bot på 1,35 millioner

Etter hendelsen ved fiskemottaket i Egersund ble det avdekket at arbeidsutstyret ikke var tilstrekkelig sikret, slik at arbeidstakere kunne komme i kontakt med bevegelige deler. Det var også et sentralt poeng i saken at bedriften ikke kunne dokumentere rutiner for å avdekke eller forebygge slike feil og mangler. Påtalemyndigheten ila foretaket et forelegg på kr 1 350 000 for overtredelser av arbeidsmiljøloven. Forelegget ble vedtatt.

Et komplekst bilde

Årsaken til at utenlandske arbeidstakere er mer utsatt for ulykker enn norske arbeidstakere, er en kompleks problemstilling, og det er trolig umulig å trekke en entydig konklusjon. Risikoen avhenger av type yrke, men også av arbeidsplassen man jobber ved. Ulykkene skyldes trolig flere faktorer. Generelt er det en tendens til at utenlandske arbeidstakere har de mest risikofylte jobbene. Det pekes også på språkutfordringer, da dårlig kommunikasjon utgjør en økt sikkerhetsrisiko på arbeidsplassen. Risikoen øker igjen når det er flere språk å ta hensyn til på arbeidsplassen.

> « **Et sentralt poeng i saken var at bedriften ikke kunne dokumentere rutinene for å avdekke feil og mangler.**

Arbeidsplassen – et sikkert sted for alle!

Totalt sett må nedgangen i antall arbeidsskadedødsfall de siste ti årene anses som et steg i riktig retning. Likevel tilsier enkelte tendenser i statistikken at sikkerhetsfokuset kan skjerpes ytterligere, spesielt på høyrisikoyrker med utenlandske arbeidstakere. Vi kjenner til at enkelte arbeidstakere er mer risikoutsatt enn andre, og det er derfor avgjørende at forebyggende tiltak og sikkerhetsarbeid styrkes. Samtidig må myndighetene fortsette å reagere der bruddene på arbeidsmiljølovgivningen er grovest. Arbeidsplassen skal være et sikkert sted – for alle!

Ringer til besvær

For å hjelpe krabbefiskere å skjøtte sin plikt
har politiet gitt seg i kast med et dikt

Setter du teiner i sjøen for krabbe,
må du unngå en knipen tabbe

Ta vekk de minste ringene,
så slipper du en smekk på fingrene

En hummer kan gå i baret
og blir ikke paret i havet

Bare i oktober og november kan hummer fanges
ellers kan ikke nok nye hummer unnfanges

Pass på at du har begge dine 80 mm på plass,
så spares du forelegg utrivelig kvass

Erik W. Rand

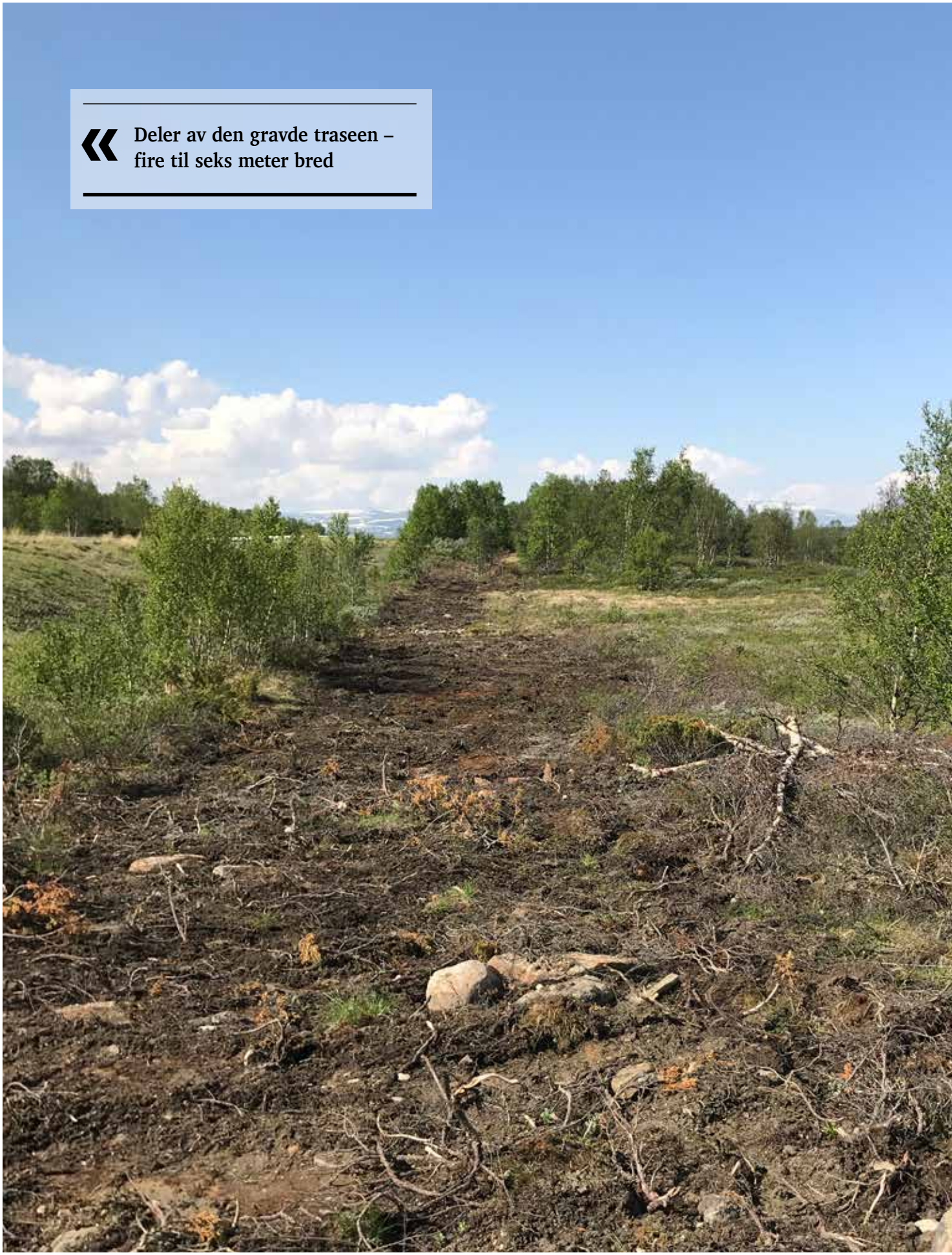

« Deler av den gravde traseen – fire til seks meter bred

Tekst: Politioverbetjent **Arve Fjellbo**, ØKOKRIM / Foto: **Dombås lensmannskontor**
// arve.fjellbo@politiet.no

Kulturminnekriminalitet på Dovrefjell – føretak bøtelagt

I september 2017, langs E6 ved Fokstugu på Dovrefjell blei det gravd ei grøft til kabel, som så blei fylt igjen. Strekninga var på rundt 750 meter. Inngrepet var synleg i ei bredde på fire til seks meter. Statens naturoppsyn melde forholdet til Innlandet politidistrikt. Men kva var grunnlaget for meldinga?

Gravearbeidet vart gjort innanfor Fokstugu landskapsvernområde og Fokstumyra naturreservat. I Riksantikvaren sin offisielle database over freda kulturminne og kulturmiljø i Noreg («Askeladden»), var det registrert 13 fangstgroper i området. Gropene er automatisk freda kulturminne. Gravinga gjekk utover fire av desse gropene. Gropene har ein sikringssone på fem meter (jf. kulturminnelova § 3) og to av gropene var gravne tvers over.

Fem aktørar var involverte, mellom anna byggherren og firmaet som utførte sjølve gravinga. Ingen av dei hadde noka lokal tilknyting. ØKOKRIM hjelpte det lokale politiet med etterforskinga.

Brukte til jakt på rein

Mellom Dombås og Hjerkinn er det meir enn 1000 fangstgroper, ifølgje Kulturhistorisk museum ved Universitet i Oslo. Det vitnar om stort trekk av rein mellom sommarbeite i Snøhetta-området og vinterbeite i Rondane, og ein omfattande fangst under desse sesongtrekka. Dei mange fangstanlegga i regionen har få parallellar, og norske styresmakter jobbar med å få dei inn på UNESCO si verdsarvliste. Framleis er det mykje ein ikkje veit om fangstgropene i det aktuelle området, til dømes når dei har vore i bruk og om det har vore fleire bruksfasar. Bevaring av fangstgropene er derfor viktig for høvet til vidare forsking, som datering ved analyse av organisk materiale i fangstgropene.

> « **Jobbar med å få dei inn på UNESCO si verdsarvliste**

Føretaket som hadde ansvar for prosjektet, vedtok førelegget

Dei to verneområda var merka og skilta med informasjonstavle og grenseskilt (løveskilt). Verneområda grensar til kvarandre på heile strekninga. E6 ligg innanfor Fokstugu landskapsvernområde.

Aktuelt lovverk var naturmangfaldlova, kulturminnelova og forskriftene for det særs-

kilde landskapsvernområdet og naturreservatet. Forskriftene nemner mellom anna at det ikkje må gjerast inngrep eller tiltak ut frå gjevne kriterium. Forvaltningsstyresmakta kan gje løyve, men i dette høvet hadde ein ikkje søkt om slikt løyve, og det fanst ikkje noko løyve som gjaldt kulturminne eller verneområde.

> **Førelegg på 150 000 kroner til føretaket.**

I desember 2018 skreiv politimeisteren i Innlandet ut eit førelegg på 150 000 kroner til føretaket som stod for gravearbeidet. Grunnlaget for førelegget var at føretaket hadde sett i verk tiltak som åleine eller saman med andre tiltak kunne endre karakteren eller særpreget til det verna landskapet i vesentleg grad.

Føretaket vedtok førelegget. Kulturhistorisk museum kravde i starten at eit krav om erstatning vart teke med i straffesaka. Seinare trekte dei kravet då dette spørsmålet blei handtert i det forvaltningsrettslege sporet.

Bildet viser deler av gravd trase og skilting av naturreservat – lite bilde av selve skiltet

Tekst: politiadvokat **Magnus Engh Juel**, ØKOKRIM
// magnus.engh.juel@politiet.no

Aktuelle dommer og forelegg

Naturmangfoldloven m.m.

THEGG-2019-108987
Knusing av egg fra måkearter oppført på rødlisten
En mann ble dømt til 16 dagers betinget fengsel og en bot på 10 000 kroner for å ha knust 11–15 måkeegg med en kjepp, jf. naturmangfoldloven § 15. Minst tre egg var fra fiskemåke, og minst åtte egg fra hettemåke. Begge måkeartene er oppført på rødlisten til Artsdatabanken hvor fiskemåke har status «nær truet» og hettemåke har status «sårbar». Allmennpreventive hensyn tilsa en streng reaksjon. I formildende retning ble det lagt vekt på tiltaltes tilståelse og at han selv tok kontakt med politiet dagen etter gjerningen, da han forstod at dette var blitt en sak. Retten fastsatte straffen til 16 dager betinget fengsel og 10 000 kroner i bot.

Arbeidsmiljø

LG-2018-168789
Kranvelt med påfølgende materielle skader
En kran veltet i Bergen, noe som resulterte i materielle skader. Påtalemyndigheten tiltalte kranfører for uaktsom fremkalling av fare for allmennheten, jf. strl. § 356, samt brudd på arbeidsmiljøloven. En samlet lagmannsrett fant det bevist utover enhver rimelig tvil at den direkte årsaken til kranvelten var overlast. Da kranen veltet, befant det seg mange mennesker i området.

Spørsmålet var etter dette om kranføreren hadde opptrådt uaktsomt eller grovt uaktsomt i anledning overlasten som var direkte årsak til velten. Retten delte seg i to i vurderingen av kranførerens aktsomhet. Lagmannsrettens flertall, bestående av to lagdommere og to meddommere, kom til at kranføreren opptrådte grovt uaktsomt og skulle domfelles i tråd med tiltalebeslutningen post I og II.

Mindretallet, bestående av tre meddommere, fant derimot at tiltalte opptrådte kritikkverdig, men at hans handlinger bare foranlediget liten bebreidelse for mangel på aktsomhet, og derfor ikke var straffbar. Da avgjørelse av skyldspørsmålet til ugunst for tiltalte krever fem stemmer i lagmannsretten, jf. strpl. § 35, ble mindretallets syn bestemmende. Følgelig ble kranføreren frifunnet.

LG-2018-62968
Dødsulykke ved fall i høyden – industribedrift frifunnet for brudd på arbeidsmiljøloven
En arbeider skulle skifte lyspære på en lyskaster som hang på utsiden av et industribygg, ca. 18 meter over bakken. Adkomst til lyskasteren var fra innsiden av bygget. Under arbeidet i høyden tråkket mannen gjennom en sponplate. Han falt ned og døde momentant.

I tingretten ble foretaket dømt til å betale en bot på to millioner kroner. Foretaket anket dommen til lagmannsretten. Der delte retten seg ved skarp dissens.

Lagmannsrettens flertall, bestående av de to

lagdommerne og to meddommere, fulgte i det alt vesentlige påtalemyndigheten, og fant at det både objektivt og subjektivt forelå brudd på arbeidsmiljøloven i samsvar med de tre postene i tiltalebeslutningen.

Lagmannsrettens mindretall, bestående av tre meddommere, fant derimot at det ikke forelå objektiv overtredelse for noen av postene i tiltalebeslutningen. Også her ble skyldspørsmålet avgjort av lagmannsrettens bestemmende mindretall, jf. strpl. § 35. Industribedriften ble dermed frifunnet.

LB-2018-189852

Se egen omtale på side 29 for den delen som gjelder foretaksstraff som ble avgjort ved lagmannsrettens dom.

Dyrevelferdsloven

HR-2019-1645-A (Knakk nakken på to katter)

En mann knakk nakken på to katter med hendene. Lagmannsretten la vekt på mannens begrunnelse for avlivingen da den subsumerte forholdet som grovt brudd på dyrevelferdsloven § 37 andre ledd. Det var på det rene at mannen foretok avlivingen av kattene for å hevne seg på tidligere ektefelle, som kort tid forut hadde flyttet ut.

Høyesterett slo fast at dyrevelferdsloven ikke stiller noen krav til begrunnelse eller motiv for å avlive et dyr. Av denne grunn kunne ikke mannens motivasjon for avlivingen trekkes inn ved avgjørelsen av hvorvidt lovbruddet var grovt. De øvrige relevante omstendighetene var ikke av en slik karakter at avlivingen av kattene kunne anses for grovt brudd på dyrevelferdsloven. På denne bakgrunn kom en enstemmig Høyesterett til at avlivingen av de to kattene kun var å anse som brudd på dyrevelferdsloven § 37 første ledd.

Fosen tingretts dom 7. juni 2019 (19-009268MED-FOSN)

Oppdrettsselskap frifunnet for luseoverskridelser m.m.

Politimesteren i Trøndelag utferdiget forelegg med to poster til oppdrettsselskap for brudd på henholdsvis dyrevelferdsloven og matloven. Kjernen i anklagen var at selskapet hadde et vesentlig for høyt antall lus per fisk i merdene til et oppdrettsanlegg, og at selskapet ikke hadde iverksatt tilstrekkelig kontroll og/eller iverksatt nødvendige lusebekjempelsestiltak. Foretaket vedtok ikke forelegget.

Fosen tingrett avsa frifinnende dom for begge poster.

Rettens begrunnelse for frifinnelsen av bruddet på dyrevelferdsloven var at bevisførselen ikke i tilstrekkelig grad hadde sannsynliggjort at ansatte i oppdrettsselskapet hadde handlet grovt uaktsomt, som er skyldkravet etter dyrevelferdsloven. Også for post II, brudd på matloven, var frifinnelsen begrunnet med manglende utvist subjektiv skyld hos ansatte som hadde handlet på vegne av foretaket, dette til tross for at skyldkravet etter matloven er alminnelig uaktsomhet.

Noe oppsiktsvekkende er det da at retten i dommen overhodet ikke går inn på betydningen av strl. § 27 første ledd andre punktum som uttrykkelig slår fast at foretaket kan straffes selv om ingen enkeltperson som handlet på vegne av selskapet, har utvist skyld. Her har lovgiver tatt et bevisst valg, selv om bestemmelsen har vært kritisert i juridisk teori.

Retten konstaterte med objektive overtre-

delser. For slike tilfeller må det riktige utgangspunktet heller være å begrunne frifinnelse basert på momentene i straffeloven § 28, jf. særlig bokstav b) som fremhever betydningen av om noen som handlet på vegne av foretaket, har utvist skyld.

Kulturminneloven

19-062585MED-RING
To menn domfelt for kulturminnelovbrudd ved bruk av metalldetektor
Under leting med metalldetektor i Hole kommune fant to menn 10 sølvmynter og 27 perler – alt automatisk fredede kulturminnegjenstander. Begge erkjente de faktiske forhold, men nektet straffeskyld. En ekspert fra Universitetet i Oslo sa i sitt sakkyndige vitneprov at det var tale om et enestående funn i en kvinnegrav fra vikingtiden (800-tallet).

Blant annet anførte begge gjerningsmennene at de hadde bidratt til å finne kulturminnegjenstander som ellers ikke ville blitt oppdaget, i hvert fall hadde tatt mye lenger tid å oppdage. Retten så helt vekk fra denne anførselen. Retten bemerket at de domfelte hadde fjernet gjenstandene fra den konteksten hvor de lå, og dermed forringet deres verdi som kilde til innsikt i perioden.

Begge gjerningsmennene ble domfelt for uaktsom overtredelse av kulturminneloven § 3 første ledd, jf. § 4. Hovedmannen ble dømt til 15 000 kroner i bot, noe som var mildere enn aktors påstand om 18 dagers betinget fengsel og 10 000 kroner i bot. Medvirkeren hadde en mer beskjeden rolle og ble dømt til 8000 kroner i bot, i tråd med aktors påstand.

Straffeloven

HR-2019-1788-A
Lovanvendelse og straffutmåling for innsendelse av uriktige opplysninger til Brønnøysundregistrene
Domfelte hadde sørget for at det i samordnede meldinger til Foretaksregisteret og Enhetsregisteret ble gitt uriktige opplysninger om hvem som var styremedlemmer og daglig leder i seks aksjeselskaper. Personene som ble registrert i disse posisjonene, var rene stråpersoner. Det var videre innsendt årsregnskap som var undertegnet av disse.

Høyesterett kom til at dette rammes av straffeloven 1902 § 166. Ved tolkningen av bestemmelsen uttalte Høyesterett at det er tilstrekkelig for å rammes av § 166, at opplysningene er ment å inngå som en naturlig del av beslutningsgrunnlaget for den offentlige myndighetens oppgaveutøvelse.

Høyesterett fant også at straffeloven 1902 § 182, jf. § 181 (dokumentfalsk) kunne anvendes i idealkonkurrens med straffeloven 1902 § 166 (falsk forklaring) idet bestemmelsene «rammer forskjellige sider av det straffbare forholdet». Mens paragraf 166 retter seg mot inngivelsen av foretaksmeldingene og årsregnskapene til Brønnøysundregistrene, knytter §§ 182 jf. 181 seg til påliteligheten av informasjonen som fremgikk av meldingene, regnskapene og de underliggende selskapsbeslutningene. Straffebudene verner også forskjellige interesser. Bestemmelsen om falsk forklaring skal verne det offentliges interesse i at beslutninger treffes på korrekt faktisk grunnlag, jf. Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) side 407–408. Straffebudet mot dokumentfalsk skal sikre allmennhetens tillit til dokumenters riktighet og at de er utstedt av

noen som har kompetanse til det.» (dommen avsnitt 44).

Ved straffutmålingen for dette forholdet viste Høyesterett til at det er av stor betydning for næringslivet og det offentlige at Foretaksregisteret og andre Brønnøysundregistre gir korrekte opplysninger. Det bør derfor i alminnelighet reageres med en kort ubetinget straff allerede ved en enkelt falsk registermelding. I denne saken dreide det seg om 25 meldinger og regnskapsinnsendelser for flere selskaper. Dette kvalifiserte etter Høyesteretts syn til fengsel i syv til åtte måneder.

HR-2019-1743-A (Popcorn-time)
Inndragning etter strl. § 69 krever ikke utvist skyld hos besitteren, jf. strl. § 74 andre ledd
Inndragningskravet var rettet mot besitteren av den registrerte bruksretten til popcorn-time.no på beslagstidspunktet. Besitteren hadde registrert domenenavnet på vegne av en amerikansk kunde – Marcaria – som på sin side har opptrådt for en ukjent oppdragsgiver. Den reelle innehaveren – i lovens terminologi «eieren» – var ukjent. Høyesterett la til grunn at domeneinnehaveren og lovovertrederen var en og samme rettssubjekt. Spørsmålet var om inndragning etter strl. § 69 krever at besitteren må ha utvist skyld. Etter en gjennomgang av de relevante rettskildene, herunder EMK artikkel 7 og rettspraksis fra EMD til denne bestemmelsen, kom en enstemmig Høyesterett til at det for inndragning etter strl. § 69, jf. strl. § 74 andre ledd, ikke gjelder noe krav om at besitteren skal ha utvist skyld.

Straffeprosessloven

LA-2018-178766-1
Forsvarers adgang til å kreve utlevert filer i beslaglagte elektroniske databærere, privat granskning m.m.
Forut for ankebehandlingen i en straffesak hvor flere var tiltalt for brudd på plan- og bygningsloven, utformet forsvarer nye søkeord. Innledende søk resulterte i anslagsvis 15 000 treff i filer fra speilkopier av elektroniske databærere tatt i beslag. ØKOKRIM ba forsvarer snevre inn kriteriene for søkene og fremholdt at det var uaktuelt å foreta gjennomgang og uthenting av relevante dokumenter basert på det innledende søket. Forsvarer fikk tilbud om hjelp til å snevre kriteriene for søkene inn, noe han takket nei til.

Lagmannsretten uttalte at i en forholdsvis omfattende straffesak må det langt på vei være opp til påtalemyndigheten å vurdere hvorvidt en gjennomgang av speilkopier basert på søkeord vil være hensiktsmessig i forhold til sannsynlig relevans for sakens bevistema og veid opp mot ressursmessige hensyn. I hvert fall må dette gjelde når påtalemyndighetens nektelse av å etterkomme hele eller deler av begjæringen ikke fremstår som uhjemlet, åpenbart urimelig eller som et brudd på påtalemyndighetens lovfestede objektivitetsplikt etter straffeprosessloven § 226. Det var ikke tilfelle i denne saken, da forsvarer etter lagmannsrettens vurdering hadde fått et velbegrunnet tilbud om å snevre søkekriteriene for å unngå en rekke dokumenter uten bevismessig verdi for tiltaltes rettsstilling. Lagmannsretten fant derfor ikke grunnlag for å pålegge ØKOKRIM å foreta en gjennomgang og uthenting basert på søkeordene forsvarer hadde oppgitt.

Forsvarer krevde subsidiært å få utlevert samtlige av de 15 000 filtreffene. Lagmannsretten kom til at ØKOKRIM ikke pliktet å «hente ut» samtlige dokumenter med treff på forsvarers søkeord fra speilkopiene, eller å foreta en gjennomgang av samtlige dokumenter med treff, for eventuelt å finne noe av relevans for tiltaltes sak som burde hentes ut. Det følger av HR-2018-1901-U med henvisning til Rt-2011-1188 avsnitt 47 at «de dokumentene som ikke er hentet ut av politiet, ikke omfattes av forsvarers innsynsrett». Forsvarers begjæring om oversendelse av samtlige dokumenter med treff på søkeordene ble derfor ikke tatt til følge.

Atter subsidiært krevde forsvarer at privat sakkyndig skulle foreta granskning av de elektroniske databærerne, jf. straffeprosessloven § 154. Lagmannsretten var enig med påtalemyndigheten i at en slik fremgangsmåte ville innebære at den private sakkyndige skulle bistå forsvarer med å lete etter nye bevis. Lagmannsretten slo fast at det ikke ville være gransking etter straffeprosessloven kapittel 12, men ransaking etter kapittel 15. Som retten påpekte skal ransaking foretas av politiet og påtalemyndigheten. Videre viste lagmannsretten til at det av HR-2018-1901-U følger at politiet skal vurdere hvilke dokumenter det er relevant å hente ut av speilkopiene og ta i beslag, slik at de omfattes av straffesakens dokumenter. Det var ikke adgang til å omgå dette ved å begjære privat gransking etter loven § 154.

Vedtatte forelegg

Forurensningsloven

Et utrangert skip ble forsøkt utført fra Norge for hugging på en strand i Pakistan. Skipet fikk motorstopp utenfor kysten av Rogaland, og det oppsto akutt fare for forurensning. Skipets «commercial manager», Wirana Shipping Corporation Pte. Ltd, vedtok en bot på 7 millioner kroner for forsøk på ulovlig utførsel av avfall, tre tilfeller av uriktig forklaring og for å ha skapt fare for akutt forurensning.

Wirana Shipping Corporation Pte. Ltd. har hovedkontor i Singapore. Selskapet er blant de største skraphandlerne av utrangerte skip i verden.

Mer utførlig omtale kommer i neste utgave av Miljøkrim.

Kulturminneloven

En kommune satte i gang gravearbeider for å legge ned ny vannledning. I forbindelse med gravingen ble anleggssonen utvidet, noe som førte til at et automatisk vernet og allerede registrert kulturminne ble på påført skader. Politimesteren i Øst utstedte forelegg på 200 000 kroner til kommunen for to lovbrudd. For det første satte kommunen i gang tiltak uten tillatelse som skadet et automatisk fredet kulturminne, jf. kulturminneloven § 3 første ledd. For det andre unnlot kommunen å undersøke om gravearbeidene med vannledningen ville kunne skade automatisk fredet kulturminne, jf. kulturminneloven § 9. Kommunen vedtok forelegget.

Motorferdselloven

Kraftselskap lot innleid entreprenørselskap kjøre beltedrevet borerigg i utmark i fjellområde i Vest politidistrikt. Kjøringen medførte terrengskader i form av dype kjørespor. Kraftselskapet hadde søkt kommunen om tillatelse til kjøringen, men da kjøringen fant sted, var ikke søknaden ferdigbehandlet. Kommunen anmeldte forholdet. Politimesteren i Vest ila foretaket 40 000 kroner i bot for brudd på motorferdselloven § 12 jf. § 3. Kraftselskapet vedtok boten.

Tekst: Politiadvokat, **Daniel Sollie**, ØKOKRIM
// daniel.sollie@politiet.no

Idømmelse av saksomkostninger ved domfellelse – når, hvordan og ikke minst, hvorfor?

Mens riktig straffereaksjon kan ha både almennpreventiv og individualpreventiv effekt – og derigjennom bidra til færre lovovertredelser – kan idømmelse av saksomkostninger i tråd med straffeprosessloven og lovgivers intensjoner være insentiver for å få en lovovertreder til å legge kortene på bordet tidlig. Dette vil kunne gi besparelser både for domstolene og påtalemyndigheten, som ofte legger ned betydelige ressurser i etterforsking og iretteføring av straffesaker. Ikke minst gjelder dette i miljøkrimsaker som gjerne kan ha et komplisert faktum med utstrakt behov for sakkyndighet.[1]

> **«Etter mitt syn er ikke jobben som aktor fullført før også spørsmålet om ileggelse av saksomkostninger er samvittighetsfullt vurdert.**

Etter flere år i påtalemyndigheten vet jeg at det er travle dager, og at det er arbeidskrevende å forberede og gjennomføre hovedforhandling – og det prioriteres gode prosedyrer hva gjelder skyldspørsmål og straffeutmåling. Da kan spørsmålene som behandles til slutt i prosedyren – som inndragning, sivile rettskrav, rettighetstap og saksomkostninger – bli gjenstand for en noe mer overflatisk behandling. Særlig gjelder dette saksomkostninger, hvor man kan «komme unna med» å legge ned påstand om at dette ilegges etter rettens skjønn. Etter mitt syn er ikke jobben som aktor fullført før også spørsmålet om ileggelse av saksomkostninger er samvittighetsfullt vurdert. Med kjennskap til reglene er ikke dette tidkrevende – hverken for aktor eller for retten.

Det rettslige utgangspunkt

Straffeprosessloven § 436 oppstiller den praktiske hovedregel, nemlig at den som blir dømt i offentlig straffesak som regel bør pålegges å erstatte staten de nødvendige omkostningene ved saken, og særlig dersom domfelte ved sin opptreden under forfølgningen kan bebreides

1. Slik som det eksempelvis var behov for i LG-2010-98238, hvor bevisførselen gikk over 28 rettsdager, med 69 vitner, hvorav 19 av disse var sakkyndige.

for å ha bidratt til at omkostningene er blitt høyere enn ellers nødvendig.

Det følger av forarbeidene til bestemmelsen[2] at retten tidligere ofte unnlot å idømme saksomkostninger, eller idømte saksomkostninger som var langt lavere enn statens faktiske kostnader. Departementet uttalte at det var:

> *(...) av den oppfatning at domfelte med god økonomi etter dagens praksis i for liten grad pålegges å betale en del av de faktiske kostnadene ved straffesaksbehandlingen. I særlig grad gjelder det i åpenbare saker der siktede ville spart rettsapparatet for store utgifter «ved å legge kortene på bordet» på et tidligere tidspunkt, f.eks, ved å vedta et utferdiget forelegg eller ved å gi en uforbeholden tilståelse slik at saken kunne vært behandlet i forhørsrett.*
>
> *En endring som foreslått vil etter departementets mening gi mer enhetlig behandling av dette spørsmålet i domstolene, og også gi en mer rimelig fordeling av utgiftene forbundet med straffesaker. (...)*

Miljøkriminalitet – både den som rammer det ytre og det indre miljø – er ofte økonomisk motivert, og begås ikke sjelden av foretak og/eller personer med god økonomi. Disse lovovertrederne vil dermed ofte falle i den kategori hvor lovgiver har ment det er rimelig at domfelte dekker en større andel av utgiftene som er påført rettsapparatet gjennom straffeforfølgningen.

Hva er statens nødvendige omkostninger?

Statens nødvendige omkostninger er utgifter som er pådratt i forbindelse med selve straffesaken, med unntak av utgifter til rettslokale og tjenestemenn ved domstolen som eksplisitt er unntatt etter straffeprosessloven § 437 første ledd. Eksempler på kostnader – og kanskje de mest aktuelle – er lønnskostnader for aktor,[3] salær til offentlig oppnevnt forsvarer og bistandsadvokat og vitne- og sakkyndiggodtgjørelse.

Unntak fra lovens hovedregel

Saksomkostningsansvaret kan bli omfattende. Det følger av straffeprosessloven § 437 tredje ledd at saksomkostninger ikke skal ilegges dersom det ikke antas mulig å oppnå betaling – også omtalt som innfordringshensynet – og at det skal avpasses domfeltes økonomiske evne. I forarbeidene[4] er det lagt til grunn at det må foreligge spesielle omstendigheter for å frita domfelte helt fra saksomkostningsansvaret, som at domfelte ikke har økonomisk evne, eller at det er idømt en lang fengselsstraff. Andre forhold som kan vektlegges, er om domfelte er meget ung, om han lider av alvorlig sykdom – eller om idømmelse av et omfattende saksomkostningsansvar vil vanskeliggjøre rehabilitering eller av andre grunner vil virke svært urimelig. Dette er stadfestet av Høyesterett, som uttalte[5] at det kan

> **«I forarbeidene er det lagt til grunn at det må foreligge spesielle omstendigheter for å frita domfelte helt fra saksomkostningsansvaret (...)**

> *bli tale om meget betydelig beløp, som det i en del tilfeller vil være lite realisme og rimelighet i å pålegge domfelte å erstatte i sin helhet. Loven forutsetter at det da (...) både kan og bør foretas en reduksjon, ut fra en mer samlet og bredere avveining.*

Hvilket ansvar har aktor for å redegjøre for statens nødvendige omkostninger?

Det er ingen særskilt plikt til å redegjøre for statens nødvendige omkostninger, og i utgangspunktet behøver heller ikke retten å begrunne sin saksomkostningsavgjørelse. Det følger imidlertid av både Rt. 2011 s. 10 og HR-2016-1700-U at dersom det ilegges et kostnadsansvar av en viss størrelse, bør det fremgå hvilke utgifter som er tatt med. I lovkommentarene er det fremholdt at det er ønskelig at påtalemyndigheten inngir en omkostningsoppgave, og i alle tilfeller dersom det er tale om ileggelse av et

2. Ot.prp. nr. 45 (1993–1994), side 5.
3. Gjelder arbeidet som aktor, og ikke under etterforskingen, jf. Rt. 2011 s. 10. Det omfatter både forberedelse og gjennomføring av hovedforhandling.
4. Ot.prp. nr. 45 (1993–1994), side 5.
5. HR-2016-1700-U, avsnitt 10.

betydelig beløp.[6] I HR-2016-1700-U avsnitt 11 er det uttalt at dersom påtalemyndigheten fremlegger en kostnadsoversikt og legger ned en påstand om et bestemt erstatningsbeløp, er det nærliggende at den dømmende rett angir hva den bygger på, dersom oppgaven fravikes.

Det er aktors ansvar å sørge for at saken opplyses godt nok til at retten kan ta stilling til de rettslige spørsmål, herunder spørsmålet om saksomkostninger skal ilegges. Det er vanskelig å se gode grunner for at aktor skal la være å redegjøre for dette. Tiltaltes rett til kontradiksjon taler også for at det redegjøres nærmere for hva som ligger til grunn for beløpet som kreves dekket. De to mest aktuelle kostnadene – som ofte er så betydelige at det ikke er nødvendig å redegjøre for øvrige utgifter – er kostnadene ved aktors arbeid og forsvarers salærer. Hvor mange timer eller dager som har gått med til aktors arbeid, bør være klart. Som hovedregel avlønnes forsvarere etter stykkprisforskriften, som tar utgangspunkt i tiden som er gått med i retten. Selv har jeg utarbeidet en standardisert omkostningsoppgave (se illustrasjon), som i dag også distribueres til alle nye politijurister i Oslo og Øst politidistrikt i forbindelse med opplæring av nytilsatte. Det tar mindre enn ett minutt å fylle den ut, og det kan enkelt gjøres rett før prosedyren.

> **«** Det er aktors ansvar å sørge for at saken opplyses godt nok til at retten kan ta stilling til de rettslige spørsmål, herunder spørsmålet om saksomkostninger skal ilegges.

Innsigelser mot ileggelse av reelle saksomkostninger

Noen av de vanligste innsigelsene mot ileggelse av reelle saksomkostninger er at det ikke er tradisjon for det, at det er i strid med retten til offentlig oppnevnt forsvarer og EMK, eller at det ikke er gode grunner for ileggelse av dette. Sistnevnte innsigelse fremmes gjerne under henvisning til at dette er foreslått endret i ny straffeprosesslov.

At det eventuelt ikke er tradisjon for slik ileggelse, kan bero på at påtalemyndigheten i liten grad har redegjort for de reelle kostnadene, og at domstolene heller ikke har fulgt dette opp. At denne manglende oppfølgingen skulle setter en skranke for idømmelse av saksomkostnings-

6. Bjerke, Keiserud og Sæther: Straffeprosessloven kommentarutgave, 4. utgave (2011) s. 1430.

OMKOSTNINGSOPPGAVE

for Den offentlige påtalemyndighet, ved hovedforhandling i straffesaker ved tingrettene

Tiltalt:_____

Aktor	**Tidsforbruk**		**Sats[1]**	**Totalt**
	timer/dager		320 pr. time/2 400 pr.dag	kr.
Forsvarer	**Tidsforbruk**		**Sats[2]**	**Totalt**
	Rettsmøte inntil 2 timer		6 240 kr.	kr.
	Rettsmøte inntil 3,5 timer		8 320 kr.	kr.
	Rettsmøte over 3,5 timer, antall timer <u>første</u> dag _____		x 2,25 x 1 040 kr.	kr.
	Antall timer <u>påfølgende</u> dager_____		x 2 x 1 040 kr.	kr.
Ung	**Undersøkelse**	**Antall**	**Sats[3]**	**Totalt**

ansvaret, kan imidlertid ikke medføre riktighet. Høyesterett idømte eksempelvis kr. 50 000 i saksomkostninger i Rt. 2011 s. 10, og det rettslige utgangspunkt ble gjentatt senest i HR-2016-1700-U. Høyesteretts praksis avviker ikke fra lovens ordlyd og forarbeider.

Hva gjelder retten til forsvarer på det offentliges bekostning, følger det av EMK art. 6 nr. 3 bokstav c at denne aktualiseres når man ikke har midler til å betale for rettslig bistand, og slik rettslig bistand kreves i rettferdighetens interesse. Den helhetlige vurderingen som skal gjøres etter straffeprosessloven §§436 og 437, innebærer at de som ikke har midler til å betale for rettslig bistand, heller ikke vil bli pålagt dette – og oppfyller således våre konvensjonsforpliktelser etter EMK art. 6 nr. 3 bokstav c.

Selv om saksomkostninger per se ikke anses å utgjøre en begrensning i retten til adgang til domstolene, kan et særlig omfattende og byrdefullt saksomkostningsansvar etter hovedforhandling, i praksis – og etter en konkret vurdering – utgjøre en krenkelse av retten til adgang til domstolene, og således være i strid med EMK art. 6 nr. 1.[7] Straffeprosessloven § 436 fordrer i dag en rimelighetsvurdering, slik også Høyesterett stadfestet i HR-2016-1700-U. Sammenholdt med at det skal tas hensyn til domfeltes økonomi, synes dagens ordning å være i tråd med våre konvensjonsforpliktelser etter EMK art. 6 nr. 1.

I forslag til ny straffeprosesslov[8] er det foreslått en hovedregel hvor det ikke ilegges saksomkostninger, og at dette kun er aktuelt dersom domfelte har vidløftiggjort saken eller opptrådt på en måte som har medført at omkostningene er blitt høyere enn nødvendig. Flere høringssvar har omtalt spørsmålet og er delte i sitt syn. Etter mitt syn er det reflekterte betraktninger som kommer frem i utvalgets forslag. Flere av innvendingene mot saksomkostningsansvaret er imidlertid allerede hensyntatt i dagens ordning. Domfelte er for eksempel ikke ansvarlig for hele prosessen samfunnet igangsetter. Slik ansvaret er begrenset, illustrert i Rt. 2011 s. 10 og HR-2016-1700-U, er det primært kostnadene knyttet til hovedforhandling domfelte risikerer å måtte bære, med noen få unntak. Om en straffesak skal gå som hovedforhandling eller tilståelsessak, er en prosess som lovovertrederen i stor grad selv rår over; ved å legge kortene på bordet og samtykke til at saken går som tilståelsessak, vil samfunnet spares for kostnadene ved full hovedforhandling. Den viktige fellesinteressen i å få straffbare forhold oppklart og pådømt fremheves av utvalget som et argument for at det er det offentlige som bør betale disse omkostningene. Det er ikke vanskelig å være enig i dette, men den merkostnaden som påføres samfunnet og ved at en sak hvor skyld er bevist utover enhver rimelig tvil, er nødt til å føres for retten fremfor å avgjøres ved tilståelsespådømmelse, kan det være naturlig at domfelte erstatter dersom han har økonomisk evne og det ellers vurderes rimelig, slik som er den praktiske regelen etter dagens straffeprosesslov.

> **«** **Reglene om saksomkostninger etter dagens straffeprosesslov er klare – og det påhviler både aktor og retten en plikt til å sørge for at saksomkostninger ilegges i tråd med gjeldende rett.**

Avslutning

Det er flere år til en helt ny straffeprosesslov ser dagens lys. Reglene om saksomkostninger etter dagens straffeprosesslov er klare – og det påhviler både aktor og retten en plikt til å sørge for at saksomkostninger ilegges i tråd med gjeldende rett. Når det legges ned mye arbeid i å sørge for kvalitet i etterforskingen og iretteføringen, er det ingen god grunn til ikke å sørge for at avslutningen også har samme høye kvalitet. Det er ikke godt juridisk håndverk å begrense behandlingen av saksomkostningsspørsmålet til en rutinemessig påføring av frasen saksomkostninger ilegges etter rettens skjønn i påstandsskriftet. Hvorfor gi seg rett før målstreken?

7. Se eksempelvis EMDs uttalelser i de sivile sakene EMD 68490/01 Stankov v. Bulgaria og EMD 6194/06 Zaharieva v. Bulgaria, som har en viss overføringsverdi.
8. NOU 2016:24 Ny straffeprosesslov.

Tekst: Førstestatsadvokat **Tarjei Istad**, ØKOKRIM / Foto: **Politiet**
// tarjei.istad@politiet.no

«(...) oppdretterne til egen vinning er gitt rett til bruk av allmennhetens naturmiljø og ressurser, og det følger utvilsomt av dette en særlig forpliktelse til å overholde forutsetninger og begrensninger som offentlig myndighet har satt for virksomheten.»

Da Høyesteretts ankeutvalg satte punktum i en oppdrettssak før sommeren, slo dommerne Matningsdal, Kallerud og Østensen Berglund uttrykkelig fast at den næringsdrivende har et selvstendig ansvar for å overholde reglene som gjelder for virksomheten til enhver tid.

Etter et utbrudd av laksesykdommen infeksiøs lakseanemi (ILA) i Lofoten i 2013 ble det opprettet en såkalt kontrollsone. Oppdrettsanlegg som lå innenfor sonens indre område, bekjempelsessonen, var underlagt et strengt regime som blant annet innebar at fisk ikke kunne transporteres ut av bekjempelsessonen uten tillatelse fra Mattilsynet. En oppdretter som ved seks anledninger i løpet av 2013–2014 sendte fisk ut av bekjempelsessonen uten tillatelse fra Mattilsynet, ble anmeldt av tilsynet.

Anmeldelsen gjaldt også at oppdretteren hadde hatt stor dødelighet i merdene etter avlusing, til tross for at man etter tilsynets syn ikke kunne si at dødeligheten åpenbart ikke skyldtes sykdom. Når sykdom ikke kunne utelukkes, skulle man etter regelverket ha gjennomført helsekontroll, som vil si å få en veterinær eller fiskehelsebiolog til anlegget. Videre skulle uavklart dødelighet ha blitt meldt til Mattilsynet.

Det ble aldri påvist ILA eller annen sykdom hos oppdretteren på tidspunktet for de straffbare forholdene, men reglene er gitt ut fra et føre var-prinsipp.

Etter at saken hadde ligget ubehandlet i politidistriktet i et år, med unntak av et kort mis-

> **«Det ble aldri påvist ILA eller annen sykdom hos oppdretteren på tidspunktet for de straffbare forholdene, men reglene er gitt ut fra et føre var-prinsipp.**

tenktavhør, ble saken overført til ØKOKRIM, som etter et drøyt års etterforskning reiste tiltale mot den daglige lederen i oppdrettsselskapet. Tingrettsbehandlingen i 2018 omfattet også forelegg mot oppdrettsselskapet, slakteriet og transportselskapet som hadde flyttet fisken til slakteriet.

Tillatelse er tillatelse

Oppdretteren viste til en rekke mailer, telefonsamtaler og innrapporteringer som skulle dokumentere at han forsto det slik at Mattilsynet

aksepterte uttransportene uten formelle tillatelser, samt at han hadde grunn til å tro at tillatelse ikke var nødvendig. Dette ble ikke hørt i tingretten eller lagmannsretten, og i Høyesteretts ankeutvalgs beslutning av 19. juni 2019 (HR-2019-1111-U) om å nekte anken fremmet heter det i avsnitt 24:

> *«X AS hadde som profesjonell aktør et selvstendig ansvar for å overholde reglene.»*

Uttalelsen har etter mitt syn overføringsverdi til alle saker om brudd på regulatorisk lovgivning, også der ikke-profesjonelle har begått lovbruddet, slik som brudd på plan- og bygningsloven.

Streng norm

Regelverket om helsekontroll og varsling til Mattilsynet ved dødelighet med uavklart dødsårsak er strengt ut fra dyrevelferd- og smittehensyn. Akvakulturdriftsforskriften § 13 annet ledd lød slik på tidspunktet for den store dødeligheten oppdretteren i denne saken opplevde:

> *«Ved forøket dødelighet, unntatt når dødeligheten åpenbart ikke er forårsaket av sykdom, eller annen grunn til mistanke om smittsom eller ikke-smittsom sykdom i en eller flere produksjonsenheter, skal helsekontroll gjennomføres uten unødig opphold for å avklare årsaksforhold.»*

> **«** **Regelverket om helsekontroll og varsling til Mattilsynet ved dødelighet med uavklart dødsårsak er strengt ut fra dyrevelferd- og smittehensyn.**

Femte ledd bokstav a) om varsling til Mattilsynet lød:

> *«Mattilsynet skal varsles umiddelbart ved:*
> *a) uavklart forøket dødelighet»*

Vilkårene «åpenbart ikke forårsaket av sykdom» og «uavklart» oppstiller en streng norm. Til tross for ulik ordlyd ble vurderingen etter vilkårene i den aktuelle saken den samme.

Røkterne og de sakkyndige var de viktigste vitnene

Ettersom oppdretteren ikke kunne peke på hva som gikk galt under avlusingen med stor dødelighet, fant lagmannsretten at dødsårsaken ikke var åpenbar for ham, verken da det stod på, eller i dag. Retten bygget på de sakkyndiges forklaringer:

> *«Laks kan være infisert, eksempelvis av ILA-virus, uten at fisken viser tegn til sykdom. Stress utløst av trenging av fisken under avlusing ved bruk av heldekkende presenning kan utløse sykdom. Dette bygger på forklaringene fra de sakkyndige vitnene professor Are Nylund ved Universitetet i Bergen og seniorforsker Knut Falk ved Veterinærinstituttet.*
>
> *Det er flere holdepunkter for at stress- og fluktreaksjon ikke var en åpenbar årsak til fiskedøden. Det er ikke rapportert om skader, sår eller andre lyter på fisken som følge av trenging under avlusingen. Fiskedøden vedvarte fram til brønnbåten fraktet fisk til slakt to uker etter avlusingen. Dette bygges på forklaringen fra røkter C. Det dreier seg da ikke om akutt død i forbindelse med avlusingen, men kan tyde på smitte av noe slag, jf. forklaringene fra de sakkyndige vitnene professor Are Nylund og seniorforsker Knut Falk. Heller ikke i dag er det mulig å ha en oppfatning om at sykdom åpenbart ikke var årsak til fiskedøden. Professor Are Nylund vurderte dårlig avlusing som den mest sannsynlige årsaken til fiskedøden, men sannsynlighetsovervekt for ett årsaksforhold innebærer ikke at et annet årsaksforhold åpenbart ikke er til stede.»*

> **«Etter at tiltalte ble frifunnet for helsekontroll- og varslingsforholdene i tingretten, avhørte ØKOKRIM tiltaltes sakkyndige professor Are Nylund kort tid før lagmannsrettsbehandlingen.**

Etter at tiltalte ble frifunnet for helsekontroll- og varslingsforholdene i tingretten, avhørte ØKOKRIM tiltaltes sakkyndige professor Are Nylund kort tid før lagmannsrettsbehandlingen. På grunn av motstrid ble det lest fra avhøret under hans forklaring i lagmannsretten.

Seniorforsker Knut Falk var påtalemyndighetens sakkyndige. For lagmannsretten hadde påtalemyndigheten også engasjert veterinær Aud Skrudland fra Mattilsynet. Hun fulgte forhandlingene i medhold av straffeprosessloven § 149, og lagmannsretten viste også til hennes forklaring:

Faktaboks

- Infeksiøs lakseanemi (ILA) er en alvorlig, smittsom virussjukdom hos laks. ILA-viruset er også påvist hos oppdrettet regnbueørret og hos vill sjøørret. Viruset angriper primært cellelaget (endotel) som kler innsiden av blodkar og hjertet. Nøyaktig lokalisering varierer, og blødningene kan være fraværende i tidlige stadier av sykdommen. Sykdommen ender med alvorlig anemi, med tynt, utvannet blod. Den daglige dødeligheten i merder med syk fisk er lav, typisk 0,5–1 promille, men kan øke tidlig sommer og vinter. Siden 1993 har det i gjennomsnitt vært 10 utbrudd av ILA pr. år i Norge (variasjon 1–20 pr. år). (Kilde: https://www.vetinst.no/sykdom-og-agens/infeksios-lakseanemi-ila)

- Plikten til helsekontroll følger i dag av akvakulturdriftsforskriften § 13 tredje ledd, mens varslingsplikten overfor Mattilsynet er skilt ut i egen bestemmelse i § 14.

- Sitatet i tittelen er fra Rt. 2015 s. 44 avsnitt 28.

> *«Lagmannsretten finner at de interesser påbudet om helsekontroll i akvakulturdriftsforskriften skal beskytte, tilsier en streng aktsomhetsnorm på dette området. Lagmannsretten legger vekt på forklaringen fra sakkyndig vitne Aud Skrudland, veterinær ved Mattilsynet, som framhevet at fiskesykdommer er en stadig kilde til bekymring for myndighetene, og at helsekontroll ved veterinær er grunnleggende for kunnskapen om risikoene for fiskehelsen og fiskevelferden generelt, og for å forhindre spredning av smittsomme fiskesykdommer.»*

Hovedregel om bøtestraff

Ettersom daglig leder i oppdrettsselskapet i tingretten kun ble domfelt for uttransportene av fisk uten tillatelse fra Mattilsynet, og påtalemyndigheten ikke anket frifinnelsen for helsekontroll- og varslingspostene, ble han stående med en bot på 50 000 kroner. Påtalemyndighetens påstand var 30 dagers ubetinget fengsel for alle forhold i tiltalen. Tingretten tar naturlig nok ikke stilling til påstanden ettersom den frifant for to av tre forhold, men viser til signalet Helsedepartementet valgte å gi i merknadene til straffebestemmelsen i matloven § 28:

> *«Bøtestraff kan anvendes alene eller i kombinasjon med fengselsstraff. Fengselsstraff vil bare være aktuelt i unntakstilfeller. Bot vil være den mest aktuelle straffen.» (Ot.prp. nr. 100 (2002–2003) s. 164.)*

Oppdrettsselskapet ble ved lagmannsrettens dom og Høyesteretts beslutning dømt for samtlige forhold. Boten ble satt til 700 000 kroner. Aktors påstand var 950 000 kroner. Boten ville blitt merkbart høyere om det dreide seg om en større oppdretter med bedre årsresultat, og saken ikke hadde blitt gammel.

Transportselskapet og slakteriet tilhørte et betydelig større konsern, men ble dømt for færre forhold i tingrettens dom, som ikke ble anket for deres del. Bøtene for transportselskapet og slakteriet ble dermed på henholdsvis 300 000 og 720 000 kroner. De anket heller ikke tingrettens dom selv.

Tekst: Politiadvokat 2 **Elisabeth Rastad**, Øst politidistrikt
// elisabeth.rastad@politiet.no

Replikk til advokat Thomas Skjelbreds artikkel i Miljøkrim nr 1/2019

Advokat Thomas Skjelbred reiser i sin artikkel spørsmålet om det har blitt for strengt slik at seriøse virksomheter mister incentivet til å drive effektivt miljøarbeid. Undertegnede kommer i det følgende med noen kommentarer til enkelte av temaene han tar opp i sin artikkel.

Straff både mot person og foretak

Advokat Skjelbreds synspunkt er at straff både mot person og foretak kun bør skje i unntakstilfeller. Han mener også at foretaksstraffen er subsidiær til den personlige straffen.

Undertegnede kan ikke se at disse synspunktene er i overensstemmelse med lovgivers intensjon slik den fremkommer i forarbeidene. I Ot.prp nr. 90 (2003–2004) s. 239 første spalte, som er lovforarbeidene til straffeloven av 20. mai 2005, fremkommer det under redegjørelsen for gjeldende rett: «Foretaksstraffen supplerer det personlige straffansvaret: Den som handlet på vegne av foretaket, kan straffes selv om det ilegges foretaksstraff og omvendt.»

> **«** Undertegnede kan ikke se at disse synspunktene er i overensstemmelse med lovgivers intensjon slik den fremkommer i forarbeidene.

Videre fra departementets merknader til straffeloven § 28 fra s. 432: «Motsatt er det grunn til å vektlegge om foretaket er det eneste pliktsubjektet, eventuelt om det ikke er aktuelt å straffe en enkeltperson. Dersom foretaket er det eneste pliktsubjektet, taler det sterkt for at foretaket skal straffes, se punkt 17.5.»

At personlig straffansvar og foretaksstraff supplerer hverandre, er også fulgt opp av Høyesterett, bl.a. i Rt-2007-1684, den såkalte Sandvikselvdommen som gjaldt brudd på forurensningsloven og internkontrollforskriften. En av de ansatte ble i tingretten dømt til betinget fengsel i 45 dager samt en bot på 15 000 kroner. Anken for lagmannsretten ble senere trukket. Selskapet, Teknotherm AS, ble i Høyesterett idømt en bot på 1,2 mill. kroner for manglende retningslinjer, opplæring og internkontroll, jf. forurensningsloven § 78 og straffeloven § 48 a og § 48 b.

Høyesterett påpeker i dommen at det er et spørsmål om den ansatte har handlet «på vegne av et foretak», jf. straffeloven § 48 a. Det at den ansatte bryter en muntlig instruks, er ifølge Høyesterett ikke nok til å fastslå at han ikke har handlet på vegne av selskapet, og foretaksstraff ilegges Teknotherm AS i tillegg til det per-

sonlige straffansvaret arbeidstakeren allerede er idømt av tingretten.

Når det gjelder spørsmålet om det kan stilles opp noen generell presumpsjonfor at et foretak bør straffes når vilkårene i § 48 er oppfylt, uttaler Høyesterett i avsnitt 41 at behovet for foretaksstraff kan variere fra lovbestemmelse til lovbestemmelse. Videre uttales det:

Når det gjelder brudd på forurensningsloven, understrekes det i forarbeidene at «det må være hovedregelen at selskapsstraff idømmes når det først foreligger en overtredelse av loven», jf. Utkast til lov om vern mot forurensning og forsøpling med motiver, avgitt 1977, side 99. Det alminnelige utgangspunktet om ileggelse av straff ved brudd på forurensningsloven er også fremhevet i Rt-1998-2011, på side 2020.

Høyesterett legger følgelig til grunn i Rt-2007-1684 at utgangspunktet for brudd på forurensningsloven er presumpsjon for idømmelse av foretaksstraff.

I Riksadvokatens rundskriv vedrørende arbeidsmiljøkriminalitet RA nr. 1/1996 fremkommer det følgende under pkt. V.3 om foretaksstraff: «Finnes det en personlig ansvarlig – fortrinnsvis på høyere nivå i virksomheten – bør både foretaket og personen trekkes til ansvar.»

Knut Høivik skriver i sin bok Foretaksstraff fra 2012 på s. 80 at «Foretaksansvaret er ikke et supplement i betydningen aksessorisk eller subsidiært til et personlig straffansvar.»

Høivik viser bl.a. til lovens ordlyd og til Rt-2004-1457 for å begrunne denne tolkningen. Han nevner flere eksempler på at dette er aktuelt, blant annet situasjonen som undertegnede mener er relativt vanlig, nemlig at påtalemyndigheten finner grunn til å ta ut tiltale bare mot foretaket og ikke den fysiske gjerningsperson. Dette kan blant annet bli resultatet dersom foretaket har begått såkalt kumulative feil, og det ikke er én spesiell person som kan klandres for lovbruddet.

> **«** **Finnes det en personlig ansvarlig – fortrinnsvis på høyere nivå i virksomheten – bør både foretaket og personen trekkes til ansvar.**

Advokat Skjelbred skriver at politiet så tidlig som mulig under etterforskningen bør velge hvem som bør straffeforfølges. Det er etter artikkelforfatterens syn flere gode grunner, blant annet objektivitetskravet, som taler mot en slik fremgangsmåte. Dersom man tidlig i etterforskningen låser seg til ett hendelsesforløp eller årsaksforhold, vil man lett ende opp med å

FOKUS

Tekst: advokat og partner **Thomas Skjelbred**, Advokatfirmaet Elden // thomas.skjelbred@elden.no

Forsvarerrollen i miljøkrimsaker – noen refleksjoner

Straffbare handlinger på miljøområdet har tradisjonelt vært forbundet med lav oppdagelsesrisiko og lave straffer. Dette har gjort det fristende å begå miljøkriminalitet. Det er lite tvilsomt at en økende grad av rettsliggjøring, administrative sanksjoner og straffebud med strengere strafferammer har bidratt til økt bevissthet hos norske virksomheter og det norske folk generelt rundt miljøkrav. Spørsmålet er om det har blitt for strengt slik at seriøse virksomheter mister incentiver til å drive effektivt miljøarbeid.

Tidligere Økokrim-sjef Einar Høgetveit uttalte i sin tid at de som ikke tror på straffens allmennpreventive virkning, ikke burde arbeide i Økokrim. Tanken bak uttalelsen var at på områdene økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet er straff særlig egnet som middel til avskrekking, og at den allmennpreventive virkningen derfor er god.

Hvis dette resonnementet skal stå seg, må straffen i tillegg oppleves rettferdig, og ikke minst må handlingene man straffes for, ha vært mulige å unngå. I mange saker opplever man å bli stilt sjakk matt fordi det nettopp oppleves vanskelig å gjøre ting annerledes.

Undertegnede har 20 års erfaring fra Miljøverndepartementet som regelverksutvikler, fra Statens forurensningstilsyn (Miljødirektoratet) som tilsynsmyndighet og fra Økokrim med ansvar for etterforskning og iretteføring av miljøsaker. I tillegg har jeg de siste fire årene arbeidet som privatpraktiserende advokat, noe som har gitt meg et vitst innblikk i straffesakene. Jeg ønsker derfor å dele noen refleksjoner her.

Politiets objektivitet

For det første bør det være en armlengdes avstand mellom politiet og tilsynsmyndighetene. Mange som straffeforfølges, opplever samarbeidet mellom politiet og tilsynsmyndighetene som problematisk nært. Det er ikke hvil om at alle forannevnte etater ser sakene fra sitt perspektiv og sine ståsteder. Det kan derfor være fort gjort å få skylapper og miste perspektivet.

Mange miljøsaker skjer etter anmeldelser fra Miljødirektoratet, Arbeidstilsynet, Riksantikvaren eller andre tagmyndigheter med særlig ansvar for oppfølging av sine respektive lovverk. Anmeldelsene kommer gjerne etter et stedlig tilsyn, eller etter en akutt hendelse. Ikke sjeldent er også politiet med på stedet når hendelsen har funnet sted. Nettopp politiets tilstedeværelse kan være problematisk. Politiet og forvaltningsmyndigheten opptrer side om side, og det kan være uklart om dette skjer etter straffeprosessloven strenge regler med selvinkrimineringsvern, eller etter forvaltningsrettslige regler om plikt til å forklare seg. For eksempel har jeg opplevd at politiet har ammodet forurensningsmyndigheten om å gjennomføre forvaltningsmessige undersøkelser med den bevistilgangen det gir, mens en sak er under etterforskning for de samme forholdene. Dette er selvsagt uholdbart.

Videre er det viktig at politiet ikke bare legger anmeldelsen fra forvaltningsmyndigheten til grunn. Objektivitetskravet i straffeprosessloven om også å etterforske det som er til gunst for siktede, bør etter mitt skjønn vektlegges i større grad enn hva som ofte gjøres. Politiet er i for stor grad blitt tilsynets forlengede og ukritiske arm. Jeg har sett en økende tendens til at dokumenter unntas fra innsyn på etterforskningsstadiet uten noen nærmere begrunnelse. Blant annet har selve anmeldelsen fra tilsynsmyndigheten – sakens sentrale dokument – vært unntatt innsyn. Det te vil etter mitt skjønn undergrave muligheten for en best mulig opplysning av saken. Her er bevisforspillelsesfaren svært liten. Miljøsaker er ofte svært faktabaserte og ulike handlings- og hendelsesalternativer skal belyses. Ofte vil villensskapelige spørsmål om årsaksammenhenger være sentrale, og det er da viktig at mistenkte tidlig får anledning til å imøtegå anklagene mot seg.

> **«** Undertegnede mener at straff både mot person og foretak kun bør skje i unntakstilfeller.

Administrative sanksjoner

De siste årene har forvaltningen fått flere sanksjonsmuligheter og kontrollhjemler. Funksjoner som tidligere falt inn under politiets og påtalemyndighetens ansvarsområder, og som var regulert av straffeprosessloven's strenge rettssikkerhetsgarantier, er nå overlatt til tilsynsmyndigheter. Både skattemyndighetene og konkurransemyndighetene, samt andre myndigheter, er gitt kompetanse til å gripe inn i private borgeres privatliv, gjennom hjemler til ransaking og beslag. Slik kontroll kan gjennom-

52 [Miljøkrim] 01/2019

FOKUS

strafferabatt på grunn av godt arbeid.

rgjørelser illustrerer dette godt. den såkalte Norcem-avgjørelsen 012-770 der Høyesterett uttaler e HMS-system ikke var mangel- ig, og at praksisen som ledet til nhart hadde vært i strid med de ruksene til bedriften om hvordan den skulle utføres. Selskapet ble . Her kan man spørre seg hvilke ernativer selskapet faktisk hadde elsen aldri ble informert om den sjonen. Etter mitt skjønn må det nent til å jobbe systematisk med og sikkerhet. Det kan ikke være ir dømt uansett.

atte Rockwool-saken i Rt-2015- yesterettts mindretall et motsatt Her ser mindretallet at man bør holden med å straffe i tilfeller der ikke er forholdsvis lite skyldtgra- bedriftens generelle HMS-rutiner e situasjoner vil straffens preven- ikke ikke lett. Selv ikke en mønster- kan sikre seg helt mot ulykker. arbeidsulykke med personskade kunne vært unngått, ender med edriften få inntrykk av at skade- kansett ikke hjelper.

g norske tilsynsmyndigheter gjør viktig arbeid for å bekjempe mil- . Men kun hvis de riktige sakene dekvate reaksjoner legges, og leves som rettferdig, vil den tid- m-sjelfens resonnement stå seg.

01/2019 [Miljøkrim] 53

Artikkelen til Thomas Skjelbred finner du på side 52 og 53 i Miljøkrim nr. 1/2019

utelukke relevante fakta. Dette gjelder også i forhold til hvem man velger å avhøre som mistenkt på et tidlig stadium av etterforskningen, før alle relevante fakta er samlet inn. Politiet velger her ofte å gå bredt ut for å sikre de straffeprosessuelle rettighetene som en status som mistenkt/siktet gir etter bl.a. straffeprosessloven § 232 og påtaleinstruksen kapittel 8 om politiavhør. Etter undertegnedes erfaring er det mot slutten av etterforskningen i miljøkrimsaker at man kan avgjøre om bevisene holder for å statuere et personlig straffeansvar eventuelt i tillegg til foretaksstraff.

Politiets objektivitet

Advokat Skjelbred viser til ulike deler av politiets etterforskning hvor han mener politiet ikke i tilstrekkelig grad opptrer objektivt.

Undertegnede har arbeidet som politijurist i ca. 18 år, og mitt inntrykk er at politiet har større fokus på å sikre objektivitetskravet i etterforskningen, jf. straffeprosessloven § 226, enn tidligere. Det skyldes trolig flere forhold, bl.a. avdekking av saker med uskyldig dømte, både nasjonalt og internasjonalt, og forskning på hva som skal til for å sikre god kvalitet i etterforskningen. Riksadvokaten har hatt stort fokus på å høyne kvaliteten på etterforskningen, fulgt opp bl.a. gjennom Kvalitetsrundskrivet RA nr. 3/2018, som i punkt 4.7 har et eget avsnitt om objektivitetskravet. Det er laget ulike videreutdanningsstudier på Politihøgskolen, både for etterforskere og påtalejurister, for å sikre at denne kunnskapen spres i politiet. I tillegg er det nå obligatorisk årlig opplæring for påtalejurister og etterforskere i politiet, hvor kvalitet i etterforskningen, herunder objektivitetskravet, står sentralt, og ulike aspekter ved dette blir gjennomgått og drøftet.

> « **Undertegnede har arbeidet som politijurist i ca. 18 år, og mitt inntrykk er at politiet har større fokus på å sikre objektivitetskravet i etterforskningen.**

I samarbeidsmøter mellom tilsynsmyndigheter som Arbeidstilsynet og Mattilsynet er det erfaringsmessig stort fokus på de prosessuelle rettighetene til mistenkte/siktede og blant annet selvinkrimineringsvernet. Det er undertegnedes oppfatning at det ikke er noe i veien for at politiet og en tilsynsmyndighet som Arbeidstilsynet opptrer side om side ved for eksempel en alvorlig arbeidsulykke eller ved en planlagt aksjon/ransaking, så lenge begge vet hvilket regelverk de opererer under, og fokuserer på hver sine oppgaver. Politiet vil i utgangspunktet rykke ut på en alvorlig arbeidsulykke dersom de har kapasitet, for å sikre åstedetog bevis. Det er kun unntaksvis Arbeidstilsynet kommer like raskt til stedet, da de etter eget utsagn ikke er noen «blålys-organisasjon». Dersom det skulle skje, f.eks. ved en dødsulykke, vil politiet måtte være påpasselige med å ikke anvende opplysninger som skulle fremkomme hvis Arbeidstilsynet snakker med de ansatte, nettopp for å sikre selvinkrimineringsvernet.

Når det gjelder adgangen til dokumentinnsyn for mistenkte under etterforskningen, jf. straffeprosessloven § 242 første ledd, kritiserer advokat Skjelbred politiet for i for stor grad å unnta dokumenter fra innsyn. Straffeprosessloven § 242 legger til grunn at det skal skje en avveining mellom påtalemyndighetens og mistenktes interesser, som også er regulert i EMK artikkel 5 nr. 2 om rett til kontradiksjon og artikkel 6 om rettferdig rettergang. Dette er behandlet i flere høyesterettsavgjørelser, bl.a. Rt-2004 s. 1308 og Rt-2003-877. I sistnevnte avgjørelse slår Høyesterett fast at det er lettere å avslå et krav om innsyn innledningsvis i etterforskningen enn når etterforskningen har pågått lenge. Det vises også til Rt-2003-1599, hvor det var nektet innsyn i en rekke dokumenter på grunn av faren for at mistenkte ville kunne tilpasse sin forklaring dersom han fikk se dokumentene. I Rt-2007-372 påpeker kjæremålsutvalget at hvorvidt nektelse av dokumentinnsyn strider mot siktedes prosessuelle rettigheter, vil bero på en omfattende vurdering. En anmeldelse fra et tilsynsorgan vil kunne inneholde opplysninger som politiet ikke ønsker å gjøre kjent for den mistenkte innledningsvis i etterforskningen, da man ønsker en uforbeholden forklaring. Å unnta anmeldelsen eller deler av denne fra innsyn sammenholdt med en begrunnelse for hva saken gjelder, og hva man ønsker forklaring om, er etter undertegnedes oppfatning i overensstemmelse med rettspraksis.

Tekst og foto: Førstestatsadvokat **Tarjei Istad**, ØKOKRIM
// tarjei.istad@politiet.no

Skal det være forskjell på miljøkriminelle i ulike land?

Et selskap som begår miljøkriminalitet i Tyskland, slipper normalt billig unna, mens et tilsvarende i Canada risikerer å måtte betale titalls millioner i bot og publisere en artikkel om egne synder. Hvilken samlet reaksjon gir best allmennpreventiv effekt? Dette spørsmålet ble hyppig diskutert av de over hundre deltakerne på årets konferanse om miljøkriminalitet i regi av European Network for Prosecutors for the Environment (ENPE) og Eurojust.

«Creative orders»

Det er stor enighet om at inndragning i tillegg til straff er viktig, men det kan virke som mange land ikke har avklart om det skal foretas en brutto eller netto inndragning – og de diskuterer også andre grunnleggende spørsmål som vi ikke lenger stiller oss i Norge.

Til gjengjeld kan vi kanskje la oss inspirere av andre sanksjoner, for eksempel Canadas system med «creative orders». Ordningen innebærer at retten står fritt til å pålegge domfelte passende tiltak så lenge tiltaket har sammenheng med overtredelsen vedkommende domfelles for. Det typiske er gjenopprettende tiltak, som også kan idømmes som et borgerlig rettskrav i Norge. Et canadisk gruveselskap hadde for eksempel blitt dømt til å sette i stand en fire kilometer lang bekk det hadde ødelagt uten tillatelse.

Men «creative orders» kan også innebære forebyggende tiltak for en periode i fremtiden, eller å publisere en artikkel om lovbruddet. Slike tiltak «i bytte mot» en lavere bot, er en tankegang noen advokater i Norge har tatt til orde for.

Artikkel

Intervju

La personer gå fri?

Byttehandelen kan absolutt ha en bedre preventiv virkning og gi grunnlag for mer forståelse og overveielse hos domfelte, men den bør ikke innebære at ansvarlige personer unngår personlig straffeforfølgning, slik man av og til ser i USA. I Canada reises det sak mot folk i lederstillinger kun dersom de har vært direkte involvert i lovbruddet, noe som sjelden kan bevises. Ved «systemfeil» gis det kun foretaksstraff.

Til forskjell fra denne praksisen er personstraff hovedregelen i Tyskland, mens det skal mye til å ilegge foretaksstraff, i hvert fall av merkbar størrelse, grunnet en gammel lov.

I Brasil innebærer personreaksjon normalt samfunnsstraff samt et pengebeløp til gjenopprettende tiltak.

Satser for straffutmåling

Land som har utarbeidet satser for straff, unngår altfor lave utmålinger som vi noen ganger ser her hjemme, og systemet er mer ensartet og forutsigbart. I noen land, som i Sverige, er satsene veiledende, mens det i for eksempel Canada er bindende minimums- og maksimumssatser. Satsene i Canada var i perioden 2010–2017 CAD 300 000–1 000 000 (canadiske dollar, kurs 7,0 per oktober 2019). Nå er satsene CAD 100 000–4 000 000 for alminnelige overtredelser og CAD 500 000–6 000 000 for grove overtredelser. Ved gjentakelse dobles beløpet. Det har så langt resultert i tolv foretaksbøter, hvorav flere på CAD 2–3 000 000 for dieselutslipp.

Også Storbritannia har retningslinjer som i prinsippet er bindende for domstolene, noe som har gjort at særlig bøter som er ilagt store selskaper, har økt betraktelig i løpet av de siste fem årene.

Slike veiledninger får i praksis merkbar effekt på områder hvor det er mangel på annen praksis, slik det ofte er på miljøkrimområdet.

> **I Brasil innebærer personreaksjon normalt samfunnsstraff samt et pengebeløp til gjenopprettende tiltak.**

Som et kuriøst eksempel kan det nevnes at ØKOKRIMs retningslinjer for straff ved ulovlig hummerfiske er nevnt i flere dommer, selv om rettskildeverdien er svært liten.

> **ØKOKRIMs retningslinjer for straff ved ulovlig hummerfiske er nevnt i flere dommer, selv om rettskildeverdien er svært liten.**

I Sverige er de blitt vektlagt av svensk høyesterett, forteller senioråklagare Lars Magnusson:

– Högsta domstolen i Sverige har i flere saker sagt at våre retningslinjer bør kunne gjelde som et utgangspunkt, ikke bare i de sakene som behandles av Högsta domstolen, men også i andre liknende tilfeller.

De svenske retningslinjene er tilgjengelig på https://www.aklagare.se/om-oss/riksaklagaren/. De kan også fås ved å kontakte ØKOKRIM.

Underintervju:

Hvorfor European Network for Prosecutors for the Environment (ENPE)?

Lars Magnusson, senioråklagare, Kammaråklagare, Nationella åklagaravdelningen | Riksenheten för miljö- och arbetsmiljömål (REMA), Sverige, styremedlem ENPE

– *Hvorfor er Sverige med i ENPE?*
– *Det hadde lenge vært et ønske fra flere av oss miljøstatsadvokater at vi skulle stifte en europeisk miljøstatsadvokatforening. På et møte i Durbuy drøftet vi spørsmålet for alvor, og få måneder senere ble et uformelt nettverk stiftet. Statuttene er inspirert av Foreningen for dommere for miljøet (EUFJE).*
– *På hvilken måte er nettverket til nytte for medlemslandene?*
– *Vi ville dele gode eksempler og «best practice» med statsadvokater som arbeider med miljøkriminalitet. Vi vet jo at det kan være en viss motstand mot å sette seg inn i det ganske innviklede regelverket. Denne motstanden prøver vi å bryte ned ved å tilby statsadvokater øvelse. Vi vil vise kolleger hvordan man unngår fallgruvene, slik at man får velbegrunnede domfellelser.*
– *Hvem kan komme på workshops?*

Eurojust (The European Union's Judicial Cooperation Unit)

- Enheten koordinerer etterforskning og iretteføring i saker hvor samarbeid mellom medlemsstatene er nødvendig i hele prosessen fra initialfase til endelig dom.
- Typisk bistand er hjelp med gjennomføring av rettsanmodninger og å sette opp koordineringsmøter.
- Eurojust deltar ikke selv i etterforskningen.
- Eurojust kan sette opp felles etterforskningsteam i form av en JIT (Joint Investigation Team)
- Eurojust hadde i perioden 2014–2017 6–9 miljøsaker, mens tallet for 2018 var 25.
- http://www.eurojust.europa.eu/Pages/home.aspx ENPE
- Kontaktpunkt: statsadvokat Hilde Stoltenberg (hstoltenberg@eurojust.europa.eu)

ENPE (European Network of Prosecutors for the Environment)

- Dette er et europeisk nettverk for påtale i miljøkriminalitetssaker.
- Medlemmer: Environment Agency (England, UK), Ministère de la Justice (France), Environmental Protection Agency (Republic of Ireland), Riksenheten för Miljö- och arbetsmiljömål (Sweden), Openbaar Ministerie, Functioneel Parket (Netherlands), Vrchni statni zastupitelstvi v Praze (Czech Republic), ÖKOKRIM (Norway); Rigsadvokaten (Denmark), Fiscalia General del Estado Medio Ambiente y Urbanismo (Spain), Drvazno Dovsetnisvo Republike Hrvatske (Croatia), Finnish Prosecution Service (Finland), Specialised Multi-Field Prosecution Office (Latvia), The Greek Public Prosecution Service (Greece), The Association of Public Prosecutors (Former Yugoslav Republic of Macedonia), Italian Environmental Prosecutors General, Law Office of Cyprus, Romanian Public Ministry Prosecutor's Office attached to the High Court of Cassation, Public Prosecution Service of Portugal/ Ministério Público / Procuradoria-Geral da República, Austrian Federal Ministry of Constitutional Affairs, Reforms, Deregulation and Justice, Austria, Prosecutor's Office II of the Canton of Zurich, Switzerland
- Norsk representant: politiadvokat Magnus Engh Juel, Økokrim, tlf. 23 29 10 00, magnus.engh.juel@politiet.no

– *Alle som tilhører en organisasjon som etterforsker miljøkriminalitet, kan komme. Man må ikke være medlem i ENPE.*
– *Har du eksempler på saker hvor ENPE har vært brukt?*
– *Ja, vi har blant annet argumentert for høyere foretaksbøter i avfallstransportsaker ved å vise hvordan man i Rotterdam setter en prislapp på avfallet. Argumentet er jo at det ikke skal være billigere å begå lovbrudd i Sverige enn i Nederland.*
– *Hva skjer fremover i ENPE?*
– *Vi har et prosjekt sammen med EUFJE, som er delvis finansiert av EU LIFE og som er i sitt siste år. Nå skal alt materialet fra de fire arbeidsgruppene (Waste, Air Pollution, Wildlife, Cross-Cutting) komme kollegene i Europa til gode. Vi sammenstiller alt materiale, slik at det kan brukes til workshops, øvelser og webinarer.*

Lars Magnusson, senioråklagare, Kammar-åklagare, Nationella åklagaravdelningen | Riksenheten för miljö- och arbetsmiljömål (REMA), Sverige

Tekst: Advokatfullmektig **Kristine Ravlo Sand**, Advokatfirmaet Økland & Co DA / Foto: **Pixabay**
// kristine.sand@oklandco.no

Vesentlighet som straffbarhetsvilkår på miljøområdet

Terskelen for hva som anses som en «vesentlig» overtredelse i første ledd-saker på miljøområdet, kan bli så høy at det blir lite eller ingenting igjen til andre ledd-saker om «grov» overtredelse.

I flere særlover på miljøområdet er «vesentlig» overtredelse et vilkår for straffansvar. En overtredelse som ikke er vesentlig, skal sanksjoneres med en administrativ reaksjon, slik som et overtredelsesgebyr. Lovgiver tok vesentlighetsvilkåret inn i miljølovgivningen for å etablere en klarere ansvarsfordeling mellom forvaltning og påtalemyndighet, og samtidig redusere antallet «tomme» straffetrusler i miljølovgivningen.

Lovgiver har imidlertid gitt få føringer for hvilke overtredelser som skal anses som vesentlige, og det er uklart hvor terskelen for straffbarhet ligger. Det er opp til forvaltningsorganene og påtalemyndigheten å vurdere hvorvidt en overtredelse er alvorlig nok til å straffeforfølges. Vurderingen vanskeliggjøres av at rettskildene trekker i ulike retninger og til dels leder til motstridende tolkningsresultater.

Denne uklarheten gjør lovverket ineffektivt og vanskelig å håndheve, stikk i strid med lovgivers hensikt.

Gode hensikter, vanskelig i praksis

Vilkåret om vesentlig overtredelse for straffansvar kom inn i miljølovgivningen som følge av anbefalinger i Lovutvalgets utredning *Fra bot til bedring*.[1] Lovutvalget utredet effektiviteten av sanksjonssystemet generelt, herunder bruken av straffebestemmelser i spesiallovgivningen. Utvalget konkluderte med at straff etter spesiallovgivningen kun bør anvendes der det foreligger «en vesentlig tilsidesettelse av handlingsnormen» eller gjentakelse av lovbruddet.[2]

Det overordnede formålet bak vesentlighetsvilkåret er mer effektiv håndheving av spesiallovgivningen. Effektivitet oppnås ved reduksjon av «tomme» straffetrusler i spesiallovgivningen[3] og større grad av ansvarsfordeling mellom forvaltningsorganer og påtalemyndighet. I praksis ble dette gjennomført med en generell heving av terskelen for straffansvar i spesiallovgivningen.

Gjennom å heve terskelen for straffansvar etablerte lovgiver et tosporet system: De mest

1. NOU 2003:15 *Fra bot til bedring: Et mer nyansert og effektivt sanksjonssystem med mindre bruk av straff.*
2. NOU 2003:15 side 164.
3. NOU 2003:15 side 37.

alvorlige overtredelsene straffeforfølges, mens mindre alvorlige handlinger møtes med administrative reaksjoner, for eksempel overtredelsesgebyr. Slik Lovutvalget så det, talte verken preventive hensyn eller rettssikkerhetshensyn mot denne løsningen.

Lovverket utgjør et sammenhengende system. Dette innebærer at de ovennevnte formålene må tolkes i samsvar med øvrige formål, slik som lovgivers ønske om å oppnå størst mulig grad av enhet i miljølovgivningen.[4] Enhet i lovgivningen kan øke effektiviteten i håndhevingen, ved at tolkningsuttalelser knyttet til én miljølov også kan anvendes på en tilsvarende bestemmelse i en annen miljølov.

I praksis har det vist seg vanskelig å håndheve miljølover hvor vesentlighetsvilkåret er inntatt. Årsaken til dette er dels at lovene håndheves av flere organer, dels at straffebestemmelsene i miljølovgivningen er utformet ulikt, og dels bruken av ulike skjønnsmessige begreper som setter terskelen for straffansvar. Samlet sett medfører dette at det er uklart hvor terskelen for straffansvar ligger, altså hva som er en vesentlig overtredelse.

Hva er forskjellen på *vesentlig og grov?*

Tolkningsproblemene knyttet til vesentlighetsvilkåret kan illustreres ved bruk av akvakulturloven § 31. Etter bestemmelsens første ledd kan man straffes med bøter eller fengsel i inntil ett år for vesentlige overtredelser av loven. Om overtredelsen er vesentlig, beror på en skjønnsmessig vurdering, og det skal blant annet legges vekt på «overtredelsens art, omfang og virkning».[5] Som nevnt er hensikten bak vesentlighetsvilkåret at kun de mest alvorlige overtredelsene av loven straffeforfølges.

Etter akvakulturloven § 31 andre ledd kan man straffes med bøter eller fengsel i inntil to år for grove overtredelser av loven. Språklig sett betegner vesentlig og grov omtrent det samme, nemlig noe som går utover det ordinære.

Strafferammen i akvakulturloven § 31 andre ledd er imidlertid strengere, noe som synliggjør at en grov overtredelse er mer alvorlig enn en vesentlig overtredelse. Det fremgår av bestemmelsen at vurderingen av om en overtredelse er grov, særlig beror på subjektive forhold ved overtrederen, for eksempel om handlingen er gjort forsettlig eller som ledd i organisert kriminalitet.

Skillet mellom vesentlige og grove overtredelser får betydning for terskelen for vesentlighetsvilkåret. Vesentlighetsvilkåret er tatt inn i spesiallovgivningen med det formål å redusere antallet «tomme» straffetrusler. Dette tilsier at alternativet om straff for grove overtredelser skal være en reell straffetrussel. Vesentlighetsvilkåret må derfor tolkes slik at andre ledd om straff for grove overtredelser også er en reell straffetrussel. Konsekvensen er at vesentlighetsvilkåret ikke kan tolkes strengt, da det ville gjøre grovhetsvilkåret innholdsløst og overflødig.

> « I praksis har det vist seg vanskelig å håndheve miljølover hvor vesentlighetsvilkåret er inntatt.

Samtidig skal vesentlighetsvilkåret, i henhold til forarbeidene, forstås slik at kun de mest alvorlige overtredelsene skal straffeforfølges.[6] Det er krevende å harmonisere ordlyden i loven med lovgivers hensikter.

Forvaltningspraksis legger lista høyt

Praksis knyttet til akvakulturloven § 31 viser at vesentlighetsvilkåret i realiteten er en høy terskel. Fiskeridirektoratet har myndighet til å ilegge overtredelsesgebyr oppad begrenset til 15 G.[7] Maksgrensen er forutsatt å være veiledende for hvilken reaksjon som skal velges.[8] Det vil si at straffesporet skal velges dersom et gebyr på 15 G anses som uforholdsmessig lavt sett hen til overtredelsens alvorlighetsgrad.

Hittil har Fiskeridirektoratet ilagt syv overtredelsesgebyrer for brudd på akvakulturloven og tilhørende forskrifter. Det største gebyret som er gitt, er på 9 G. Gebyret ble gitt til et foretak innenfor oppdrettsnæringen som følge av produksjon av to årsklasser med fisk uten gyldig anleggssertifikat, i strid med NYTEK-forskriften. Ettersom øvre grense for overtredelsesgebyr er

4. Eksempelvis prop. 103 L (2012–2013) side 35–36.
5. NOU 2003: 15 side 176, eksempelvis pbl. § 32-9 (1) fjerde punktum.
6. NOU 2003: 15 side 38.
7. Grunnbeløpet ble satt til kr 99 858 i mai 2019.
8. Prop. 103 L (2012–2013) side 115.

15 G, kan Fiskeridirektoratet sanksjonere atskillig alvorligere overtredelser før straffansvar er aktuelt. Dette tilsier at terskelen for straffansvar er høy, og at vesentlighetsvilkåret tolkes strengt.

Dersom man legger denne forståelsen av vesentlighetsvilkåret til grunn, er det vanskelig å se for seg i hvilke tilfeller det vil være aktuelt å betegne en overtredelse som grov etter akvakulturloven § 31 andre ledd. I praksis vil dette da være en «tom» straffetrussel, til tross for at det var nettopp det lovgiver søkte å unngå ved å innføre vesentlighetsvilkåret. Rettstilstanden fremstår mildt sagt uklar.

> **«Forskjellen i utformingen av bestemmelsene kan forstås på to måter: Enten mener lovgiver at overtredelser av havressurslova er alvorligere enn overtredelser av akvakulturloven, og derfor straffbare selv om de ikke er «vesentlige», eller så mener lovgiver at «vesentlig» i akvakulturloven § 31, første ledd, ikke skal forstås strengt.**

Enhetlig tolkning av ulik lovgivning

Som nevnt legger lovgiver vekt på at det skal være størst mulig grad av enhet i lovgivningen på miljøområdet. Dette innebærer at vesentlighetsvilkåret bør tolkes slik at terskelen for straffansvar etter for eksempel akvakulturloven er i samsvar med den øvrige miljølovgivningen. Her oppstår det imidlertid store tolkningsutfordringer på grunn av at straffebestemmelsene er utformet ulikt. Dette gjelder til tross for at straffebestemmelsene er revidert i samme tidsperiode,[9] og til tross for at det gjennomgående i lovgivningen er tilrettelagt for bruk av både administrative reaksjoner og straff.

Etter havressurslova § 61 fremgår det at man straffes med bøter eller fengsel i inntil ett år for overtredelser av bestemmelsene om forsvarlig høsting av marine ressurser. Det er tilstrekkelig med simpel overtredelse av bestemmelsene. Samtidig er strafferammen den samme som etter akvakulturloven § 31, noe som tilsier at terskelen for straffansvar også bør være lik.

I forarbeidene til havressurslova nevnes det kort at vilkår om vesentlig overtredelse er innført i annen miljølovgivning.[10] Lovgiver konkluderer imidlertid med at rettstilstanden slik den er, skal videreføres, uten vilkår om vesentlig overtredelse for straff. Dette begrunnes ikke nærmere.

Forskjellen i utformingen av bestemmelsene kan forstås på to måter: Enten mener lovgiver at overtredelser av havressurslova er alvorligere enn overtredelser av akvakulturloven, og derfor straffbare selv om de ikke er «vesentlige», eller så mener lovgiver at «vesentlig» i akvakulturloven § 31, første ledd, ikke skal forstås strengt.

Det synes ikke å være en åpenbar grunn til at overtredelser av havressurslova skal straffes strengere enn overtredelser av akvakulturloven. Begge lover ivaretar marint biologisk mangfold, dyrevelferd og miljø. Den mest nærliggende konklusjonen er derfor at «vesentlig» i akvakulturloven ikke skal forstås strengt. Som nevnt taler lovgivers uttalelser og forvaltningspraksis for motsatt resultat.

Tilsvarende observasjoner gjør seg gjeldende for blant annet naturmangfoldloven § 75 og deltakerloven § 31. Etter begge bestemmelsene kreves det kun en simpel overtredelse av loven for at straffansvar skal være aktuelt. Det

Bildet er et illustrsjonsfoto.

9. For eksempel deltakerloven § 31 og akvakulturloven § 31, som begge ble revidert i 2015.
10. Ot.prp. nr. 20 (2007–2008) side 163.

er grunnlag for å anvende en strengere straferamme dersom overtredelsen er grov.[11] Lovene skiller altså mellom simpel og grov overtredelse, mens det etter akvakulturloven § 31 og plan- og bygningsloven § 32-9 må foreligge en vesentlig overtredelse for at straffansvar skal være aktuelt.

Uten enhetlig gjennomføring av vesentlighetsvilkåret i lovgivningen er det vanskelig å foreta en enhetlig tolkning av straffebestemmelsene, slik lovgiver ønsker. Per i dag fremstår lovgivningen lite gjennomarbeidet og gir uttrykk for at overtredelser av akvakulturloven og plan- og bygningsloven er mindre alvorlige enn overtredelser av annen miljølovgivning. Det er sannsynligvis ikke dette lovgiver ønsket å oppnå med å innføre vesentlighetsvilkåret.

Rettsusikkerhet

Vesentlighetsvilkåret i miljølovgivningen har ennå ikke blitt tolket av Høyesterett. Frem til rettstilstanden avklares, er det opp til forvaltning og påtalemyndighet å finne frem til en fornuftig forståelse av vilkåret. Slik artikkelen har illustrert, trekker rettskildene i ulike retninger. På tvers av miljølovgivningen spriker straffebestemmelsene i utforming og innhold, samtidig som lovgiver ønsker at lovgivningen skal tolkes enhetlig.

Det er nærliggende å gå ut fra at overtredelser blir møtt med uriktige reaksjoner som følge av uklarheten i lovgivningen. Dersom et forvaltningsorgan blir oppmerksomt på en overtredelse som kan tenkes å være alvorlig nok til å straffeforfølges, må forvaltningsorganet foreta den kompliserte vurderingen av om vesentlighetsvilkåret er oppfylt. Dette kan resultere i at forvaltningsorganet heller velger å sanksjonere overtredelsen med en administrativ reaksjon enn å foreta den tidkrevende vesentlighetsvurderingen. På den annen side kan en uriktig anmeldelse lede til at påtalemyndigheten bruker ressurser på å etterforske et lovbrudd som ikke er straffbart.

I tillegg kan det argumenteres for at uklarheten utgjør et rettssikkerhetsproblem ved at det er vanskelig å forutsi hvorvidt en overtredelse er straffbar eller ikke. Det er prosessdrivende.

Konklusjonen er at med dagens rettstilstand synes vesentlighetsvilkåret å virke mot sin hensikt. Dersom vesentlighetsvilkåret tolkes strengt, blir grovhetsvilkåret en «tom» straffetrussel, og man sitter igjen med et inntrykk av at lovgiver anser overtredelser av eksempelvis akvakulturloven for å være mindre alvorlige enn overtredelser av eksempelvis havressurslova.

Dersom vesentlighetsvilkåret tolkes som en lav terskel for straffansvar, er dette i strid med lovgivers uttalelser i forarbeidene og bakgrunnen for at vesentlighetsvilkåret kom inn i lovgivningen.

Resultatet er at den som håndhever loven, i stor grad er overlatt til å følge magefølelsen og håpe at domstolene er enige i vurderingen man har foretatt.

Artikkelen bygger på masteroppgave med tittel «Vesentlighetsvilkår i straffebestemmelser på miljøområdet – med hovedvekt på akvakulturloven § 31» levert ved Universitetet i Oslo våren 2019.

Vesentlighetskriteriet i miljøstraffebestemmelser og likebehandling

Se også førstestatsadvokat Tarjei Istads artikkel «Vesentlighetskriteriet i miljøstraffebestemmelser og likebehandling», Miljøkrim 2018 nr. 2 s. 53.

11. Deltakerloven § 31 andre ledd, havressurslova § 64 og naturmangfoldloven § 75 andre ledd.

Lovendringer

Lov 21. juni 2019 nr. 54 om endringer av forurensningsloven, produktkontrolloven, naturmangfoldloven og svalbardmiljøloven mv. (innføring av overtredelsesgebyr og heving av strafferammer)

Lovendringene innebar at det innføres hjemler for overtredelsesgebyr i forurensingsloven og produktkontrolloven, samt at bestemmelsen i naturmangfoldloven om miljøerstatning endres til en bestemmelse om overtredelsesgebyr.

Videre innebar endringen heving av strafferammene i de fire nevnte lovene. Nærmere bestemt ble den alminnelige strafferammen i forurensingsloven § 78 og produktkontrolloven § 12 hevet fra tre måneder til ett år, og strafferammen for grove overtredelser av nevnte bestemmelser ble hevet til henholdsvis fem og tre år. For naturmangfoldloven og svalbardmiljøloven ble den forhøyede strafferamme hevet til fem år, jf. naturmangfoldloven § 75 andre ledd og § 99 første ledd, siste punktum.

Lov-endringer

Se også Prop. 77 L (2018–2019) for utførlig redegjørelse av nevnte lovendringer.

For det andre omfattet lovendringen at politiet nå har påtalekompetansen ved alminnelige overtredelser av forurensningsloven § 78, produktkontrolloven og svalbardmiljøloven, jf. strpl. § 67 andre ledd c) som nå uttrykkelig nevner forurensningsloven § 78 første ledd og forurensningsloven 79 tredje ledd, produktkontrolloven § 12 første ledd og svalbardmiljøloven § 99 første ledd.

For forurensningslovens del vises det også til artikkelen på side 20.

Ny konstituert statsadvokat ved Miljøkrimavdelingen

Maria Bache Dahl

Jeg fullførte cand.jur-graden ved Universitetet i Oslo i 2002, og har jobbet som jurist hele karrieren. Jeg har imidlertid også en bachelor i økonomi og administrasjon, som ble påbegynt mens jeg bodde med familien i Japan i perioden 2005–2008.

Jeg har tidligere jobbet som advokatfullmektig/advokat, både i advokatfirma og i Bærum kommune, og som utreder i Høyesterett. Disse jobbene favner ganske mange fagfelt, kanskje mest prosessrett. Etter at jeg begynte å studere

> **« Nå dykker jeg med hud og hår inn i miljøkrimfeltet. I den anledning er det strålende å ha så mange kompetente kolleger å lære av!**

økonomi, falt det dessuten naturlig å pense seg inn på skatt- og avgiftssaker.

Mitt ansettelsesforhold hos Økokrim strekker seg fra høsten 2014, da jeg begynte på avgiftsteamet. Der jobbet jeg med tradisjonell økonomisk kriminalitet, herunder avgiftsunndragelse, korrupsjon og økonomisk utroskap. Jeg har altså en del erfaring med etterforskningsledelse og iretteføring av Økokrim-saker.

På fritiden nyter jeg (litt for lite) friluftsliv, ski, løping og yoga.

Nå dykker jeg med hud og hår inn i miljøkrimfeltet. I den anledning er det strålende å ha så mange kompetente kolleger å lære av!

NORGE P.P.
posten

Returadresse: ØKOKRIM, Pb. 2096 Vika, 0125 Oslo

Jakt på apollosommerfugl

Saken om sommerfugljegere, som er omtalt både i danske og norske medier, her gjennom faksimiler, vil få mer utdyping og omtale i Miljøkrim nr. 1/2020.

NORDJYLLAND

Politiet finder flyttekasser med sjældne sommerfugle efter ransagning af lejligheder

Fundet sker efter anholdelse af to danskere i Norge, der havde 35-40 sommerfugle på sig.

Flere flyttekasser med det, der ligner sjældne sommerfugle, er dukket op i to lejligheder i henholdsvis Aalborg og Randers.

Fundene blev gjort efter et tip fra norsk politi sidst i juli, da man tilbageholdt to danske mænd i fjeldet på jagt efter den sjældne apollo-sommerfugl.

Faksimile: www.dr.dk, 20. aug. 2019

Danskene var på utkikk etter denne svært utrydningstruede sommerfuglen: apollosommerfuglen.

Foto: Pixabay SKJUL BILDETEKST

Danske sommerfugljegere pågrepet i Norge

To danske menn ble torsdag pågrepet i Jotunheimen med 35–40 eksemplarer av den utrydningstruede apollosommerfuglen.

INNENRIKS Publisert: 1. august 2019 Sist oppdatert: 22:33, 1. aug 2019

Samlere er villige til å betale opp mot 1000 kroner per insekt av den sjeldne sommerfuglarten, melder dansk TV 2. Det er ulovlig å fange apollosommerfugl i Norge.

Les også: Nå er det forbudt å fiske torsk på Østlandet

Faksimile: Dagsavisen, 1. august 2019

Kontakt oss på:
miljokrim.okokrim@politiet.no

NESTE NUMMER
KOMMER VÅREN 2020